

НОВІ ДНІ

MOWI DNI

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК II.

ТРАВЕНЬ, 1951

Ч. 16

“НЕМАЄ ДРУГОЇ ВКРАЇНИ,
НЕМАЄ ДРУГОГО ДНІПРА...”
Тарас Шевченко

КИЇВ. Дніпро у травні.

diasporiana.org.ua

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

1. Інж. М. Бойко, Винніпег — 1, 2. п. Томашівський, Торонто — 1, 3. В. С-й, Едмонтон — 5, 4. М. Гнатів, Винніпег — 1.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЗЛОЖИЛИ:

1. І. Федусь Іван, Торонто — \$2.00, 2. Мандзюк Роман, Торонто — \$1.00, 3. Бойчук Василь, Торонто — \$1.00, 4. Сосновський Порфирій, Торонто — \$1.60.

Всім поширювачам нашого журналу і жертвоводавцям щиро дякуємо! **Адміністрація**

ТИ, ЩО НЕ ДАЮТЬ ЖУРНАЛОВІ ВСТОЯТИ:

В попередньому числі ми подали, що нам винні і не платять такі особи: Еміль Гишка — \$14.25, Соколовський І. — \$1.75, Колос Микола — \$1.75.

Тепер додаємо до того списку ще таких наших боржників: Юртін Михайло, Торонто — \$1.00, Поронюк М., Портедж ля Преріе, Ман. — \$1.75.

В наступних числах список продовжимо.
Адміністрація

ВІД РЕДАКЦІЇ:

Вш. Пана Юрія Габоду з Детройту просимо подати свою точну адресу, бо листи вертаються (справа редакційна).

Повідомляємо шановних передплатників і всіх читачів, що великомісячного числа ми не видавали, бо мусіли б видати його (щоб вчасно доставити передплатникам) не пізніше 20-22 квітня, себто через два тижні по виході квітневого числа. "Нові Дні" — місячник і завжди виходить між 5 та 10 числом кожного місяця.

В травні припадають 25 роковини мученицької смерти Головного Отамана Симона Петлюри і 14-ті роковини неменш трагічної смерти одного з найбільших діячів доби пореволюційного ренесансу Миколи Хвильового. В зв'язку з тим, що це число ми присвятили пам'яті Головного Отамана, то наступне присвятимо Миколі Хвильовому.

Повідомляємо також, що висліди анкети у сираві Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка постамо в наступному числі. Просимо читачів, які ще не відповіли на анкету, зробити те в найближчий час.

Маємо на складі невелику кількість примірників відомого роману Б. Лепкого

"МОТРЯ"

I і II томи, гарно оправлені в одну книжку.

Ціна: \$4.00 за обидва томи (разом з пересилкою).

Замовлення і гроші слати:

"Nowi Dni"
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont.

КОЛИ ХОЧЕТЕ ЩОБ "НОВІ ДНІ" ІСНУВАЛИ, ТО ЗНАЙТЕ: ОДНОГО ПРИЗНАННЯ МАЛО — ПРИЄДНАЙТЕ ЇМ НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА!

Передплачуєте! Читайте! Поширюйте!

"ПОРОГИ"

перший літературно-мистецький журнал на американському континенті.

В "ПОРОГАХ"

друкують свої праці українські поети, письменники, мистці та вчені.

В "ПОРОГАХ"

друкуються переклади кращих літераторів світу.

Річна передплата в Канаді і ЗДА \$ 2.50.

Замовлення слати на наше представництво в Канаді:

"Nowi Dni",
Box 452, Term. "A", Toronto, Ont.

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Обкладинка: художник Г. Новаківська.

Умови передплати:

Канада — річна: \$ 3.00, піврічна: \$ 1.75.

ЗДА — річна: \$ 3.00 американських, піврічна: \$ 1.75 американських.

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

Ukrainian Booksellers & Publishers
49 Linden Gardens
Notting Hill Gate
London, W. 2., England

Передплата в Англії: річна — 1.00 фунт, піврічна — 12 шілінгів.

В Аргентині:

"Peremoha"
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

У Венецуелі:

Zapolenko Serhij
San-Rafael a Toro
Calle-el-Carmen № 271
Caracas, Venezuela

Передплата у Венецуелі: річна: — \$ 3.00 амер., піврічна: — \$ 1.75 амер.

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.

Address: Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada

Симон Петлюра

(З поеми "Попіл Імперій")

Група українських студентів на чолі з С. Флисом (другий зліва), переїжджуючи з Австрії до Еспанії, зупинилася в Парижі, щоб покласти вінок на могилі Симона Петлюри — Головного Отамана військ УНР і прaporonoсця Української Революції. (Париж, 1947)

Відступають загони,
вагони, вагони, вагони,
і на польськім кордоні
перетяла дорогу ріка.

Вже забракло патронів,
останній іде з ешелонів,
і немає pontonів,
і розплачливі крики гудка.

Тільки два перегони,
— і втечеш від нестерпних агоній,
і ще страх на припоні,
і ще держить ланцюг той рука.

Та немов на долоні,
на поля зеленому лоні
із-за горбу червоні:
торохтіння і рип тартака.

Навпереди колони,
і вrozтіч уже безборонні,
в рівчаки, у скорони,
У повітря нурка.

Суне ворог із ревом,
в зухвалості здобичі певен,
сараною пливе він.
Не одна, а вже тисяча бід.

І під градом сталевим,
рвучи тонкоплетений невід,
під дощем металевим,
все — мостом, або річкою вбрід.

І в хаосі страшнім переполоху,
неначе виточений з чавуна,
спокійний, не схвилюваний ні трохи,
в квадратній рамі темного вікна,
до метушні байдужий і до грому,
вдивляючись у той вогненний дощ,
стояв, на лікоть спершись, нерухомо,
свідомий сил і переваги — вождь.

Примітка автора: Подію передано тут зі слів поета Леоніда Мосенда, що був її свідком і учасником. Спокійний вождь — Петлюра.

Уривок друкується вперше. Ред.

Симон Петлюра -- прапор Української Революції!

“Справа здобуття української держави — це справа цілої нації української, а не якоїсь класи її чи партії — от через що порозуміння, узгодження всіх чинників громадських і співпраця їх є умовою, без додержання якої ми ніколи своєї мети державної не досягнемо.

Не можна ж забувати, що таким шляхом консолідації всіх національних сил у справі організації своєї держави, принаймні на перших початках творення її, ішли досвідченіші та організованіші нації, як от чеська, наприклад.

Цей шлях і для нас є єдиним, бо він забезпечує затрату сил, жертв, енергії, з найбільшими позитивними наслідками. Отже, пріоритет

державності над партійністю, загально-національних інтересів над клясовими та груповими, партійними — мусимо ми зрозуміти і відчувати, як категоричний імператив, як одну з головних умов нашого державного будівництва.

Зрозуміння ваги цієї тези навчитъ нас підпорядкувати себе і свою діяльність вимогам державної дисципліни, а це своєю дорогою, не може не вплинути на поглиблення і зміцнення нашої організованості.

Наша сила в єдності, а запорука успіху наших змагань — у державній службянності.”

Симон Петлюра

В 25-ТІ РОКОВИНИ ТРАГІЧНОЇ СМЕРТИ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
ВІЙСЬК УНР СИМОНА ПЕТЛЮРИ І В 13-ТІ РОКОВИНИ ТРАГІЧНОЇ
СМЕРТИ ПОЛКОВНИКА ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ, ОБ'ЄДНАЙМОСЯ ВСІ
ПІД ПРОВОДОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ І ЇЇ ВИКОННОГО ОРГАНУ!

З НЕДРУКОВАНОЇ ЗБІРКИ „О, ЗЕМЛЕ!”

ГОЛУБИ

П'ятівники

Ледь золотий павич злетить і кине
Фіялки барвні в синій небосхил,
Я в серці чую скерцо голубине,
В побожнім туркоті хвалу Творцеві
За світ, за вільний літ казкових крил.

В зеніт, мов ядра сяюче-крицеві,
Летять мої мандрівці-голуби,
Хлюпошуться в блакиті баранцеві
І, тонучи в дзвінкучій високості,
На спраглу Землю шлють: “Рости!.. Любі!..”

На мить зависли в грі небесні гости,
То врозисп хотко вигравом ідуть,
То плавко падають в освяtnій млості,
То вмить — рясним пучком над лісовище!
І знов находять спільні прям і путь.

Лиш мент — і крапульками вище й вище!
Зернини щастя і надхнень вони
Дають Землі, де в скелях вітер свище,
Де здавна корінь правди шашель точить,
Де в снах одвічних нидіють лани.

Та диво! В погрі сяєва урочій
Чомусь недовго вились на цей раз.
Спинились. Уп'яли на обрій очі.
І, покружлявши над проваллям вулиць,
Мов срібні кулі, впали з неба враз
І в скові серця надовго замкнулись.

ДОБА

В цей час тривожний будь зі мною, мила!
Тут звір і чадом чвар обдурені раби.
Мертвотний обрій димом устелила
Гнітюча заграва жорстокої доби.

Впадуть навік цвілих імперій мури.
Нема святих на світі, величів нема!
Сьогодні — проводир, тиран похмурий,
А завтра, після бур, — неслава і тюрма.

О світі! Як людина зачествіла!
Для серця трухлого й душі де взяти лік??...
Мовчить, ховаючи гумози тіла,
Гучна доба духовних виродків-калік.

ЗМІЙ

Метавсь я ніч по всій землі, —
Здавалось, — ніч моя остання!..
Ще блиск — і в гуркоті зомлів,
У корчах цеглу гриз до рання.

Вже ранок... Тихо... Мертвa мить...
Кого ж ти ждеш, підступна тишо?..
Над шаром глини стовп горить,
На брухті дим оскіривсь хижо.

А одаль чорний тулуб злий,
Кутастопикий, щелепатий, —
Регоче: “Сміло трутут пий!”
І пасма тіл спішить хапати...

Очей азійська, дика лютъ
Серпами гніву жне поживу,
Широкі ніздри ляву ллють
На Землю злякану й тужливу.

Крізь піни клек реве навкіл:
“Не гайтесь! Крови, крови, крови!..”
Руїни міст в намистах тіл,
В розпуці сироти і вдови...

Це ти, смертельний ворог мій,
О, невблаганий, тлінний, Часе,
Оброслий мохом, хижий Змій,
Бездушний, п'янний шавкіт джазу?!

Ти йдеш, нагий, і сієш зло,
Пожежі знявши над землею.
Усе, що сяяло й цвіло,
Спалив отрутою своєю.

З тобою — гадь, гієни, звір,
А на зубах кривава вирва.
Красі ти став навпередір,
В людей серця і душі вирвав.

Та людство переможе тан,
Єхидний сміх убивці-Юди;
Ще раз охриститься Йордан,
І встануть люди!

Никифор Щербина (народився на Кубані) — вступив у літературу ще перед тридцятими роками, видавши дві збірки: “Ранок” (поезії, ДВУ, 1929 р.) і “Гомін буднів” (поезії в прозі, ДВУ, 1930 р.). Ці збірки з'явилися саме з початком російського наступу на Україну, коли громилося все українське і на українську літературу накладалася російська соціалістична уздечка. Агенти ГПУ, які перебували між членами Спілки письменників, у своїх рецензіях називали Н. Щербіну досить промовистим іменем: “Куркульський підспівувач”. Позитивні рецензії (напр., Степняка в “Черв. Шляху”) не рятують поета, бо А. Хвіля та І. Кириленко в своїх промовах на 5-му Всеукраїнському З'їзді профспілок у Харкові зацитували по одній поезії в прозі (“Я соромлюся торкатися ручок”, та “Хто ти, що я кохаю тебе і ніколи не бачив?”) і назвали творчість Щербіни продуктом “буржуазної” та “гнилої інтелігенції”. Таємною директивою ЦК КП(б)У заборонено друкувати твори Н. Щербіни. Аж перед початком війни (в 1941 р.) твори нашого поета з'явилися в центральних часописах та в “Літературному Журналі”.

Н. Щербина випадково врятувався від большевиків і тепер перебуває в ЗДА. Сьогодні ми містимо три поезії з недрукованої збірки “О, Земле!”, яка охоплює творчість поета від початку війни по 1946 рік.

В наступних числах подамо інші твори Н. Щербіни.

В нетрях Копет-Дагу

Повість із життя українців у Середній Азії

(Продовження)

І Галя саме це й відчула, коли вони пішли далі.

Їм треба було вийти з долини (так пояснив Рустам), щоб далі піти навпростеє до провалля Тутли. Стали видряпуватись на високу кручу — узбіччя гори. І от Рустам, під тим приводом, що джентльменство приписує допомагати жінці, взяв використовувати це для хапання за Гатині руки, пробував навіть обійти мати за стан.

Дівчина кидалась тепер від нього, як від вогню, волючи хапатись за колюче віття шипшини, аніж допомогу від його м'яких, липкопітних рук.

Коли вони нарешті вийшли нагору, перед їхніми очима розгорнулась широка картина гірського краєвиду, скам'янілі споконвіку хвилі величезних безлісних горбів, осяяних яскравим сонцем. Віддалені хвилі сизіли, як занурені в прозоро-блакитну воду, а з південного боку на синьому тлі, на найвищих верхів'ях, біліли снігові латки.

Хоч це ще не було основне пасмо гір, але чимала висота цих горбів творила такі умови (не було спеки), що на них росла трава та різні кущі, переважно шипшина. Суцільне зелене покриття було густо покроплене червоним крапом тюльпанів.

Рустам кинувся послужливо зривати тії тюльпани для... коханої Галі-Лейле.

— Ви ж знаєте — я вас кохаю, — сказав цим разом прямо. — Так кохаю!

І зідхнув, закотивши баньки своїх очей. Узявся за серце рукою так, як це роблять актори, удаючи східніх коханців. Стояв білий (у білому костюмі) на зеленому тлі полонини, а лице чорне... і очі страшні...

— Так кохаю, що без вас не можу жити...

Це видалося б Галі чудним, якби вони були не в такому місці. Тепер же це вдарило її тричівогою. Чи не викличе її відмова в цьому персіві звір'я? Проте зусиллям волі вона здолала відгукнутись на це так, як відгукнулась би і в цілком безпечному місці: спробувала збути його "освідчення" жартом.

— Кохаєте? Не варто... Я радила б вам знайти кращу... В Ашбахаді, взагалі в Туркменії багато чудових вродливиць, ще більше їх в Ірані... А з вашою вродою...

Але вийшло так, що вона останньою похвалило його вроди погіршила своє становище. Рустам зрозумів це так, що він і їй може подобатись, отже можна й сміливіше діяти.

І він узяв палко говорити їй, що над неї країшої нема й у світі... що він її з першого разу покохав, як побачив... Так покохав, як Меджнун — Лейле в опері "Лейле та Меджнун"...¹⁹⁾

Далі він несподівано заекав високим на схід-

ній лад голосом любовний спів-тужбу закоханого Меджнuna.

Гори, стишені у своїй споконвічній мовчазності, слухали той спів без відгуку.

А Галя згадала (бо знала цю оперу): Меджун, не маючи змоги бачити свою кохану Лейле, дочку християнського священика, що склав її від мусульманіна, кинувся шукати її по всіх усюдах, переходив з однієї країни до другої і скрізь оповідав співом-плачом про своє безмежне горе...

Стало на пам'яті їй те, як сприймала цю оперу місцева публіка — з слізами на очах, цмокаючи на ввесі театр, обурюючись жорстокістю батька-священика, що розлучив закоханих...

Але... їй було не до спогадів. Рустам дедалі ставав настирливіший. Він навіть запропонував їй одружитись, і в зв'язку з цим розповів про себе — хто він. Він був нібито ("нібито", бо Галя не була певна, що він казав правду) син багатого іранського купця. Батько його мав у Тегерані багатий дім, з чудовим садом, з водогрядами тощо.

І Рустам уже чисто по-східному зацмокав, вихваляючи багатства свого батька:

— Ай-ай, який дім! А одягу, шовків тих! А верблюдів, ішаків, овець! З Аравії батькові каравани перевозять солодощі, запашні курива...

Вони б перейшли кордон — плянував далі Рустам — і стали б у тому домі жити, сидіти в саду біля водограїв під час спеки, їли б східні солодощі...

— І гарем у вас є? — несподівано перебила Рустамову балакучість Галя, наче її за язик що сникнуло.

Рустам почав заперечувати, кажучи, що він інші має погляди на родинне життя, бо він майже по-європейському освічена людина: у торговельній школі в Істамбулі вчився. А далі почав просто присягатись, що вона була б у нього одна, що він до смерті її любив би. На інших жінок і не дивився б...

Так розмовляючи, ішли все далі й далі, у напрямі — як казав Рустам — до провалля Тутли. Ішли мальовничими полонинами, повними червоних, як кров, тюльпанів, спускалися в яри, видряпувались на кручи.

Галя ввесі час намагалась іти попереду, майже бігла, щоб тим позбавити перса приводу хапати її за руки. Тільки ж від швидкої ходи незабаром вона так зморилася, захекалась, що її просто несила було далі йти. Тож кінець-кінцем мусила пристати на Рустамову пропозицію сісти відпочити. Хоч і розуміла, що це небезпечно: перс міг зробитися у своїх домаганнях ще нахабніший.

Посідали на одному з тих каменів, що були розкидані по зеленій полонині, як вибілені до-

щами та часом кості — величезні кульші та коліна, якихось допотопних звірюк.

Галя обіперлась долонею об гладеньку поверхню каменя і так застигла, відпочиваючи. Важко дихала, зводячи схвильованими під тонким шовком грудьми, розширюючи тонкі ніздрі. Ворушила стрільчастими віями, справді, як метелик, сівши на квітку, рухає шовком-крилами. Її гарна голова, з пишним, розетрушеним жмутом чорного, як смола, волосся, була красивою відкинута трохи назад...

Була вона, справді, прекрасна в цю мить!

І Рустам уже не відривав від неї очей. Галя звернула увагу, що він, сідаючи, спочатку сів був на одному місці, а потім зразу ж пересів до неї ближче. Заразом злякано спостерегла, що він якось раптом змінився: на обличчі йому виступив злий вираз, в очах свінула якась очайдушність, він навіть зблід...

— Що в нього на мислі?! — подумала з страхом, терпнучи всім тілом, дівчина. — Ой, Боже! Що я наробила?

Тепер їй зовсім уже стало ясно, в яку страшну небезпеку вона попалась. Перс міг тепер, ця невідома їй людина, може, якийсь пройдисвіт, зробити з нею щозавгодно...

Оглянулась розпучливо, ніби шукала допомоги у цих диких горах, серед цілковитого безлюддя, може, так, як людина, тонучи в безмежному океані, дивиться, чи нема де хоч соломинки вхопитися. Гляне — а поблизу, на сусідньому камені ще одна жива істота — великий гірський орел: сидить, дивиться круглим оком на рідкісних у цій місцевості істот — людей.

— Дивіться, йолдаш, — мовила пересохлим голосом, — що то?

Рустам глянув у той бік, але нічого не відповів: він був уже ввесь у себе в середині, де в нього, видимо, грозою наростиав якийсь страшний намір. Він раптом присунувся до дівчини ще ближче, і вона з жахом побачила, що він якось по-новому, не від утоми задихав.

— Йолдаш, ради Бога! — забелькотіла Галля, сама не розуміючи, що каже.

І відрухово відсунулась від небезпеки. Це помітив перс.

— А, відсовуєшся?! — хріпло прошипів він, перешовши раптом на “ти”. В голосі його забриніла лютъ і брутальність.

— Але в нас, на сході, жінок не благають, а купують і беруть силоміць...

І в ту ж мить він обхопив Галю сильним, грубим рухом за стан і притиснув до себе. Жага спотворила його обличчя; повні губи перекривались, ніби вивернулись червоною серединою. Це вже був звір — не людина.

Сердешна дівчина несамовито крикнула і стала пручатись, вириватись із дужих персовых рук.

Цей крик і рух зігнав орла. Він, знявши, махнув знизыка на них, двох сплетених у боротьбі людей, широкою від крил тінню, вітром війнув.

А напасник-перс відкинув уже всяку здергливість і, явно перемагаючи, хилив дівчину додолу, на колючу траву... дівчина відчувала

на голому своєму стегні його мокру від поту гарячу руку...

— Він мене... а потім заріже! — блискавкою пройняв жах Галину свідомість: — як це часто з жінками в цих горах роблять... Боже! Що я наробила?!

Уявила, як ніж-кінджал вгрузає в її пругкі молоді груди... уявила материн переляк, батьків розпач...

Але в цю ж мить, напружившись із усіх своїх сил, випорснула вона звинним тілом з напасникових рук, аж він сам від її руху на землю гицнув. А вона бурею зірвалась на ноги й побігла.

Бігла шалено, страх гнав її, як вітер, спотикалась на каміння. В одному місці посковзнулась на траві — і трохи не впала. Та, вирів-

нявшись, бігла далі. Бігла й чула за собою важкий тупіт ніг свого переслідувача.

Біжить — коли зирк: о жах! Полонина скінчилась, а далі стрімка круча.

Оглянулась — перс добігав до неї...

— Без тюбетейки, — чогось подумала про це другорядне, чомусь воно впало їй в око. — Мабуть, я, борюкаючись, збила... Невже немає рятунку?!

І — не думаючи далі, шелесь із тієї кручині. Стрибуна, униз посунулася.

А за нею посипалась земля, загуркотіло каміння. Тільки ж раптом чує: під ногами тверда земля, вона жива, і сили є бігти далі. Виявилося, що вона впала не високо: на кручині був прискалок, зарослий шипшиною, і вона в тих кущах зачепилася.

Але далі була вже рівна круча.

Глянула вгору: перс був уже над її головою; присів на одно коліно, обіпершивсь рукою об край кручині, щоб стрибати до неї.

Вибору не було. І вона шутнула вниз, хапаючись гарячково за колючі кущі, ранячи руки до крові. Зачепилася за якусь гілку близькою і розпанахала її... якраз на грудях...

Разом із нею і швидше, ніж вона, поперед

неї з великим шумом та шелестом сипалось уніз каміння.

Але, впавши аж уніз, вона знову змогла скопитись і побігти далі. Запам'ятала і згадувала на бігу: як упала, з-під неї випорснуло слизьке тіло гадюки з огидною мордою — тіло отруйної, страшної гюрзи... І розірвану блузку аж тепер побачила.

Бігла далі вже рівною долиною. Коли, відбігши від кручі, оглянулась, побачила, що перс досить обережно спускався з кручі і через те відстав від неї.

Тільки ж, спустившись, він знов мовчки взявся в ноги, і відстань між ними знов почала зменшуватись.

Напереді була круті скеля, але долина її обгинала, можна було тією долиною бігти далі.

І бідолашна дівчина, уже знов заморена, задихана, кинулась за ту скелью, надіючись на якийсь рятунок. Який? Може, там батько? Може, станеться чудо?

Коли гляне — їй назустріч два здоровені обшарпанці! І один, стрибнувши до неї звіріним стрибком, скопив її огребом, зломив, мов билинку.

Світ пішов їй обертом, гори всією страшною кам'яною вагою перекинулись на неї: вона зневідома.

Потроху світ до Галі став повертатись. Спочатку вона почула якісь звуки, ніби людські голоси, сміх, а потім побачила якісь плями.

— Що воно — стіна чи люди? — мляво подумала. — Здається і стіна, і люди...

Усвідомивши, що біля неї люди, вона божевільно скрикнула: люди ж несли її смерть. Але заразом це її ю остаточно очутило. А тільки ж: де вона? Сниться їй це, а чи це така дійсність?

Вона була в якомусь півтемному чи то пріміщені, чи то в якісь ямі.

— Де я?

— Проти неба на землі, — глузливо відповів її знайомий голос.

Глянула Галя — а то Рустам. Бідна дівчина затрепетала, як на ножі.

— Он бачите, — Рустам знов став говорити їй "ви": — угорі небо, а тут, унизу, земля... Ха-ха...

Разом із ним засміялось іще двоє — ті обшарпанці, що перейняли її, як вона тікала, босоногі, гологруді, з брудними ганчірками, наверченими на головах замість шапок. Чорномасляві азіяти.

Але Галя після непритомності не зрозуміла глузливого сміху. Підвела мимохіт голову: угорі, в якісь дірці, денною блакиттю ясніло небо. З цього вона зрозуміла, що був день. А напівтемно біля неї було через те, що вона сиділа в якісь ямі з кам'яними стінами-бока-ми. З цієї ями був, либо нь, якийсь вихід і внизу, бо з одного боку доходило слабеньке світло.

— Що це за яма?

— Це не яма, а печера.

— Печера?

— Печера. Але в цьому нічого страшного немає. Ми тут пересидимо тільки до вечора, а тоді... підемо далі...

— Що ви робите, Рустаме?! — прошепотіла Галя, повна розпачу. — Це ж нечесно...

— Це не я роблю, а мое серце. Я вас люблю...

Галя зціпила зуби. О! Як вона його тепер ненавиділа!

— Кохання силує мене до того, що я надумав зробити... — казав далі Рустам, намагаючись упіймати своїми очима Галин погляд.

— Що ж ви... — плач її душив, — надумали?

— Переведу вас через кордон, а там поїдемо до Тегерану, до моого батька. Скажу вам правду: я це надумав ще вчора, тоді, як запропонував їхати зо мною... І оцих молодців, — він кивув головою на обшарпанців, — заздалегідь сюди послав... На всякий випадок, якби ви... закомизились, як воно, на жаль, і сталося. Вони нам допоможуть і кордон перейти...

Нещасна дівчина застогнала з розпуки, заломила руки.

— Я вас благаю, Рустаме: відпустіть мене!

Перс зареготавсь, як божевільний.

— Відпустити? Ха-ха! Немає дурних... та й навіщо? Ви житимете в мене, як прекрасна гури²⁰) в раю...

— Я вас не люблю й не любитиму.

— Дарма! Звикнете й полюбите... У нас це звичайна річ — що дівка спочатку не хоче...

Дівчина болюче заридала, припавши обличчям до сирої землі страшної печери.

— Боже! Що мене чекає?!

І вона увійшла: чужа, дика країна... вона в гаремі... там ще є або будуть інші жінки... чоловік-нелюб...

— "Губатий", — згадала материні слова. — Боже? Що мене чекає?!. Краще смерть...

І вона скопилась на ноги з думкою удари-тись головою об скелю.

Але її перехопив Рустам.

— Раджу вам бути спокійною, бо інакше я змушений буду зв'язати... Я не жартую...

Бідна Галя знов опустилась на землю, немов зів'яла.

Рустам заджеркотів щось до обшарпанців незрозумілою Галі мовою, і ті кудись зникли.

— Я послав їх, щоб принесли трави нам на постіль. Бо до ночі ще далеко, а нам би треба ще й заснути перед дорогою... та й істи принесуть: у них тут недалечко є дещо... заздалегідь приховали...

Галя тільки дужче зайшлася плачем.

Рустам далі говорив, умовляв заспокоїтись, але Галя не обзвивалась до нього.

Повернулись обшарпанці. Один приніс великий оберемок прив'ялої вже трави (була, знати, десь раніше зібрана), а другий — іжу.

З тієї трави Рустам сам зробив на виднішому й сухішому місці постіль чи хоч приємніше місце для сидіння. Запропонував Галі пересісти на ту постіль.

Але Галя ані ворухнулась. Сиділа, обійнявши руками коліна, низько схиливши голову. Болюче схлипувала.

Тоді Рустам узяв принесені харчі — хліб ("чурек"), якесь м'ясо й вино у бурдюці²¹) — і, сівши на сіні, почав сам їсти. Обшарпанці й собі посідали на камінні і теж стали їсти.

— Даремно ви гербуєте нашим обідом, — почав глузливим тоном Рустам, звернувшись

до Галі: — рано чи пізно, а вам доведеться до нашої їжі звикати. Та й їжа не погана: чурек ще свіжий, овечина — перший сорт... справжній шашлик,²²⁾ тільки що холодний...

І він плямкав, як свиня, той чурек і той "шашлик" пережовуючи. Губи його були масні, аж блищали від ситі.

— А винце, — сказав, беручи в руки бурдюк, щоб пити, — ще краще...

І він притулив дірку бурдюка до рота і став смоктати вино.

Далі він лишив Галю і звернувся знов до своїх "помічників". Внаслідок цієї розмови, обшарпанці, поївши, повставали, щоб, видимо, знову кудись іти.

Углядівши це, Гая затіпалась від страху: залишатись з Рустамом в печері насамоті було їй найстрашніше...

Підвівши голову, вона аж тепер завважила, що їхня печера тим місцем, де вони сиділи, не кінчалась: в темній заглибині чорніла якась діра, звідти тягло холодом і добувалось приглушене булькання води. Можливо, там було підземне озеро.

— Він мене... а потім задушить... і вкине в ту дірку...

Уявивши цей жах, вона скрикнула і скопилась на ноги, щоб бігти за обшарпанцями з печери.

Рустам, спостерігши це, скопив її майже на місці, крикнув щось до обшарпанців. Один з них вернувся, розмотав мотуз, що був намотаний на ньому, як пояс, і разом з Рустамом стали в'язати Галі руки й ноги: Рустам держав, а він в'язав.

Але Гая знов зів'яла з розпачу, вже не прукалась.

Зів'явші, Рустам кинув її на сіно.

Обшарпанець подивився на кинуту Галю, засміявшись якимсь диким сміхом, показавши гнилі зуби, а тоді знов пішов з печери, разом з своїм товаришем, що пристояв був, його чекаючи.

Рустам сів біля Галі. Помовчав, а тоді:

— Ну, от, бач, до чого ви мене примусили... Я ж казав, що зів'яжу... А прукаетесь ви даремно: це не поможе. Ви вже з моїх рук не вирвєтесь. Моя будете...

І він прихилився до її обличчя, зблизька жовтавими баньками закрутів, мов би завертив їх.

— Я ж тебе люблю, — знов перейшов на "ти", — і ради цього на все піду...

Далі він узяв її стиснуту мотузом, подряпнув руку, став любосно гладити. Гая гидливо стенулась, але руки не могла вже висмикнути.

— Рустаме, я вас благаю! — простогнала.

— Пожалійте мене...

— Ні, моя будеш...

І в його голосі знов так, як тоді, на камені, зазвучала загрозлива хіть звіра. Він важко захихав. Далі він раптом скопив тендітне Галине тіло своїми сильними руками, брутально притиснув до свого тіла. Притулився пітною голововою до її голови, тягся вивернутими губами до її уст. Гая крутила головою, відверталась, як могла...

— Руста-аме?!

Тут Рустам раптом відскочив від неї: до печери вбігли обидва обшарпанці, стривожені, злякані. Щось швидко заджеркотіли, показуючи на дірку-вихід.

Рустам забігав по печері, як звір у клітці. В очах йому була і лють, і тривога. Далі він кинувся швидко розв'язувати Галю.

— Я розв'яжу, але ви ані писніть... Бо отам будете! — показав із загрозою в чорну діру, де булькала вода...

Гая отерпля з ляку, але й... надія ясним промінчиком заясніла в її свідомості.

IV

Група професора Орленка виришає до провалля Тутли. — Огляд вапнякового бескету. — Люди в проваллі! — Несподіваний рятунок і зустріч дочки з батьком. — Важкий висхід проваллям Тутли. — Напад орла на людину. — Два суперники.

Ще сонця не було в улоговині, як професор Орленко наказав своїм людям рушати в дорогоу.

Група поділилась на дві частини: погоничі з ослами й майном пішли до протилежного кінця провалля навпростеъ, горою, а науковці мали вийти знизу вгору самим проваллям.

Науковці взяли найменше "всякої ваги" — тільки харчів на один день та три рушниці. Одягнені також були найлегше: професор Орленко — в легких парусинових штанях та в сітці замість сорочки, з торбинкою через плече та біноклем на ший, Юрко Кудрик — у коротких штанцях та в блакитній безрукавці, Маметберди-огли та доцент Микитка — в самих штанцях. З двох останніх було цікаве поєднання контрастів, чудернацька пара голяків — перший тонкий і сухий, як саксаулина, другий, як угодована безрога, одягнена дітям на втіху в тії штанці.

Рушниці в кожного в руках, за вийнятком професора Орленка, доповнювали їхній виряд.

Перші прикроці дороги науковців почалися з переходу через неглибоку гірську річечку, з мульким на дні для босих ніг камінням (переходячи, пороззувались), з страшенно холодною водою. Вискочивши з води, кожен стрибав, гріючи змерзлі до болю ноги.

Але професор здобув уже й тут, у цьому потоці, цікаву фавністичну знахідку — чорну з білим черевцем рибку, що на крутіших поріжках стрибала проти течії.

Провалля Тутли починалося за досить високим бескетом, що рогом закінчував кут між двома долинами — тією, що нею вони йшли, і другою, що вела прямо до провалля.

Професор залишив людей унизу, а сам віліз на цей бескет, щоб оглянути в бінокль околиці. Вони бо вступили вже в невтральну смугу, і обережність була тут не зайва. Обівши біноклем спочатку верховинну картину, оторочену з південного боку сизими визубнями основного хребта, він переніс його потім на схід: вдалині досить рівною полониною ішла ослича частина групи, а ті осли повзли, як маленькі кузочки.

Далі професор вирішив пройти до краю бекету, щоб зазирнути в сусідню долину. Слухає — під ногами гора глухо дуднить, як порожнє барилло. Це був знак, що в горі є порожнява, як це часто в вапнякових творивах буває: їх легко розмиває вода.

Ступнув ще скількись раз — аж перед ним уже справжнє провалля, провалля в ту порожняву, що дудніла під ногами. З протилежного боку провалля мало споховистій край, — отже звідти зручніше можна було в нього заглянути.

Професор Орленко зайшов обережно з того боку і навів бінокль на саме дно провалля.

— Що таке?! — мало не скрикнув він. — Там люди?!

Придивився уважніше: посередині, якраз там, куди падало світло згори, сиділа просто на землі якась жінка чи дівчина в європейському вбранні, а на ногах були один туркмен чи перс в білому європейському ж убранні та два "азіята" і одягом, і тілом.

Але жінка... щось наче знайоме в убранні: яснорожева блузка... рожева блузка!

Щось шибнуло старому чоловікові в голову... Але що? Ніяк не міг згадати!

Та в цю мить жінка-дівчина підвела вгору заплакане чи, може, тільки затінене обличчя, очі, повні руки, — і... нещасний батько поточився від жаху: то була його дочка. Його єдина дочка, найдорожча істота!..

— Галю? — гукнув він з усієї сили. — То ти?

Йому було ясно, що до провалля був якийсь вхід збоку, бо спускатись до нього згори ніяк. І він кинувся мерцій униз, до своїх людей.

— За мною! Обережно! Там якісь підозрілі люди...

Але його люди уже знали про тих "підозрілих людей": вони були вигулькнули з-пода бекету, а потім скочили... якісь два обшарпанці.

— Там їх більше, — сказав дуже схильований професор: — там чомусь навіть... моя Галя... в такому товаристві...

— Галя?!

Це скрикнув Юрко Кудрик, не змігши приховати свого переляку. Почеконів страшенно: це ж була та Галя, що про неї він тепер більше думав, аніж про фаністичні знахідки, ради яких виїхав у гори!

— Як вона могла тут опинитись? — дивувалися й інші. — Вона ж лишалася дома...

— Це її викрадено, — сказав професор, поспішаючи вперед: — не інакше... Один із частих тут випадків...

А в проваллі професорів голос згори теж почуто. Галя схопилась була на ноги, але перс владним рухом руки посадив її знову на місце.

— Ваш батько! — прошипів гадюкою. — Шайтан²³⁾ його приніс! Але нам тікати чи боронитись ніяк. Ми в цій печері, як у пастці. Вони можуть кликнути на допомогу прикордонників... Отже нам треба миром усе владнати. Скажемо правду — що, мов, поїхали доганяти... пішли пішки навпросте, як ми спочатку з вами умовились були... Якже ви, — тут він ухопив Галю за плече, злобливо стис, — хоч словом натякнете, що справді між нами було, я застрілю вас і вашого батька, перш ніж мені встигнуть щось сказати...

І він показав, вийнявши з кишені, револьвер.

— Ні, ні, не скажу! — затремтіла і від страху, і від радості дівчина.

— Нам треба вийти назустріч, — сказав Рустам, — щоб не подумали, що ховаємось... Вітріть сльози!..

Галя витерла швиденько заплакані очі, стулила лівою рукою розірвану на грудях блузку і кинулась назустріч своєму рятівникові-батькові.

Рустам із своїми "молодцями" пішов за нею, стараючись не відстати.

Тільки вони вийшли з темного проходу на світло денне, як і професор з своїми людьми наблизились до печери. Старий чоловік аж очі з великого дива витрішив, побачивши в чудернацькому товаристві ще й знайомого перса — Рустама.

Галя похопилася до батька.

— Татку, це я! — гукнула роблено-веселим голосом. — Вибач, що я тебе не послухала! Йолдаш Рустам привіз мене самоходом, спасібі йому. А потім ми пішли пішки навпросте, щоб вас догнати...

І вона з розгону ніжно-ніжно свого рідненського татусика поцілуvala.

Старий батько нахмурив брови і спочатку поочеконів був від гніву на неслух'яну дочку, але далі, зважаючи на присутність чужого — Рустама, стримався. Подав Рустамові руку.

— Ми вас здаля побачили, — заговорив Рустам. — А поки ви мали підійти, пішли оглянути ось цю печеру, — кивнув головою в бік печери. — Надзвичайно цікава! Чи ви були коли в ній? У цій печері є якась особлива вода, "важка" називається...

— Гм, так це ви так зробили, — перебив незадоволено професор балакучого не до речі перса. — Що ж, як привезли, так мусите й відвезти назад. Де ваш самохід?

(Продовження буде)

Уривки із щоденника

(Продовження)

19. 3. 1942 р.

Чудно: скінчив 3 місяці тому фразою, якою сьогодні хотів почати. Саме завтра в день мо-го народження я твердо вирішив покинути палити. За ці три місяці я вів неймовірну бороть-бу з собою, я вже був витримав 10 днів — не палив, потім кинув з нового року (бо треба ж відштовхнутись від якоїсь значної дати) і витримав до 12 лютого, потім пожалів себе, як хворого, якого не слід мучити, і підсилив ще такою думкою: “Ось-ось візьмуть червоні Харків, мене, звичайно, одразу ж уб'ють (тепер у моєму стані не сила мені втекти) — і дозволив собі запалити. Невже й тепер не ви-тримаю? Хочу дуже, щоб завтрашній день мо-го народження був і початком фізичного мо-го відродження.

Я ще дуже хворий, кволий. Одні кості — си-діти боляче. 10. 1. стало так погано, що мене одвезли до лікарні і там я пролежав до 28. 2. Підозрівали рак, хоч мені цього не сказали. Далі виявилось, що раку нема, а ніби була вже виразка дванадцятапалі, сама зарубцювалась і тепер я маю стеноz, гастріт хронічний і все ж таки виразку. Але лікарі й досі вагаються: одні вважають, що це сильний невроз шлунку і взагалі різко виявлений вегет. невроз, інші — що це таки виразка. Конче треба зробити про-світлювання рентгеном, але струму в Харкові нема, ніде це з'ясувати остаточно. Обіцяли нім-ці в одному з своїх шпиталів зробити мені про-світлювання, та кілька днів тому шпиталі їхні евакуювалися з Харкова, остання надія про-пала. І от ходжу я, ждучи колись нагоди, щоб розв'язати дуже важливу справу: чи потрібна мені операція чи ні? Мені тепер трохи легше, але я дуже стомлений, багато нервуюсь, а дома неймовірно мучусь, бо життя родинне стало просто нестерпним. Теща і всі її родичі чортом на мене дихають. Ніна теж, хоч і силкується бути чемнішою, уважнішою, проте не витримує. Докори сипляться мені щодня — гострі, ядучі, уразливі. Всім я тут набрид і всі вони дивлять-ся на мене безнадійно, як на півмерця. А цей півмерець вимагає сурової дієти — діставати ж тепер дієтичні продукти неможливо. Я, однак, потроху дістаю. Добуваю грошей (мене дуже підтримує редакція), добуваю чимало харчів і для сім'ї, але це родичів не заспокоює: вони всі надзвичайно зголодніли, вони прагнуть ще крашої їжи, і, коли я п'ю молоко або яйце їм, вони задро, аж хижо поглядають на мене. І знаю я — в глибині душі вони щиро обурю-ються. Мовляв, на чорта це йому? Все одно пропаде цінний продукт. Все одно ця людина помре. А я хочу жити! Я зроблю все щоб жи-ти! Я мушу ще багато, багато зробити. І тому я став трохи нахабним, я стараюсь не звертати уваги на всі ці хатні і побутові прикрощі...

...Ну, щож... Хай ненавидять, а я буду жити. Лікарня! Її не забути на все життя. В геть зруйнованому місті (тут речення незакінчене, навіть без крапок. Ред.).

22. III. 1942 р.

Мучусь я. Четвертий день мороз. Сьогодні 24 ступні. Кінець березня! — такої зими на моєму віку ще не було. Мені конче потрібно тепло, а тут холод і голод. В хаті, як у псярні. Топити майже вічим. Добув трохи вугілля в редакції, але його можна витрачати лише по-трошки. З холоднечі не припиняється у мене спазма, їжа застоюється в шлункові, кишковик без клізми не працює. Убиральня у дворі... Ніна робить щоразу, коли щось допоможе, та-кий вигляд, наче дарує мені ще кілька днів життя... Потрібна грілка на шлунок, але окропу нема. Мучусь і почиваю себе занедбанім, страшенно самотнім, геть чужим у цій важкій атмо-сфері. Теща — як теща. Аж тепер виявила вона себе остаточно. Вона просто хоче мене здихатись. Вона, видко, вболіває, що дочка її має такого безнадійно-хворого чоловіка. А тут іще нагнало мені здоровенного флюса, всю праву щоку роздуло до краю. Жахливий ви-гляд! Треба гріти цю щоку безнастянно й по-лоскати рота шалфеєм, а води теплої ледве допросишся. От лиxo! ...Вся ця “рідня”, що оточує мене, вже просто сміється з мене. Так, я зараз і безпорадний і жалюгідний. І я гірко озлючений. Але це надає мені ще сильнішого спротиву й завзяття. Буду боротись. Все зроб-лю, щоб виборотись... Все одно вже ясно і незаперечно: я і вони, я і моя теперішня сім'я — чужі, зовсім чужі люди. Ніколи не думав, що так прикро у мене складуться обставини, але так є. Поза всім, вони ще й русотяпи (дар-ма, що з роду українського) і мене ненавидять як націоналіста, за якого тепер тяжко можуть поплатитися, коли прийдуть більшовики.

Хочеться мені дуже теплого, співчутливого слова, але його нема. З Ніною ми говоримо по дві-три фрази в день і то лише в справах побутових. Нічого цінного між нами не зали-шилось, все зотліло. Може так воно й краще. Але дуже мені хочеться побачити мою матір, побути трохи з нею. Але й досі невідомо, чи жива вона, чи живий Юрко, чи залишилось у Києві щобудь у моєму приміщенні. Невже все загинуло? А моя бібліотека, рукописи, архі-ви? Це ж яка цінність! Олійник Петро, що по-віз листи ще в листопаді і мав негайно наді-слати відповідь, потрапив під німецький арешт. Бабій, що знову повіз листи у лютому і мав конче повернутись з відповіддю, також десь застряг уже місяць. Коник вважає, що й з ним трапилося щось дуже погане. Сам же я, такий хворий, поки що (особливо через цю

люту зimu) не можу пробитись до Києва. Як навмисне все складається виключно зле.

Ще одне тяжке психологічне нагнічування: За час моого перебування в лікарні Н(іна) дуже заприятелювала з німцями, що мешкають ось за стіною. В принципі це було б не погано, але це вже перетворилось на щось гірше. Вечором вона щодня гостює там, щось їм варить чи смажить і там же разом вечеряють, весело проводять час, буває й так, що лишаються удох насамоті. Я все це чую через стіну — і сміх веселий і грайливі розмови. Я махнув рукою, — все одно край нашому подружньому життю. Але дуже неприємно почувати себе ввесь час в ролі якогось ніби тюхтія, бо зараз негайно розірвати взаємини, я не маю можливості. Коли я спробував поставити вимогу, щоб Н. раніше вертала додому й не ходила туди щовечора, теща втрутилась, мотивуючи тим, що Н., мовляв, набуває практики... з німецької мови. Цинізм! Знущання! Хотять мене силоміць позбутися в наиганебніший спосіб...

...Ось допіру переглянув написане, і стало неприємно, що я канючу. Хвилини слабкості, легкодухості, які, звичайно, мають підстави. Але годі! Ще трохи зусиль, ще трохи напруження волі, ще трохи витримки, — і я мушу довершити ці стосунки так, як належить мужчині.

Сьогодні зранку налітали червоні, скинули кілька бомб. Вчора о год. 10 вечора так само. Я вже звік, я спокійний. Але Харків я терплю лише до пори, до часу. Я ніколи його не любив. Він стоїть зараз напівзруйнований, засипаний снігом, ҳолодний, голодний, засмічений не тільки численними покидьками, заразливими ось тепер навесні, коли почне танути, але й численними трупами по щілинах (сховищах протильтунських, викопаних ще за більшевиків) та по цвінтарях. Що буде, коли почнеться справжня весна і повідь?

В лікарні, де я лежав, у моїй палаті померло троє на моїх очах. Туди приводили або приносили людей геть виснажених, яких брали на вулиці. В лікарні, що зараз вважається найкращою в Харкові (І-ша залізнична) палати отеплюються "буржуйками", але вугілля обмаль. Отже — ҳолод, дим, бруд. Води теж нема, використовують сніг і річкову воду для пиття. Про вапну нічого й думати. По постелях лазять воші. Їжа — рідна з буряків і настяків на пшоно. Хліб — по 100 грамів якогось чорнющого гливного місива, що на нього й глянути страшно, але за нього там просто б'ються. Ліків потрібних теж нема, їх щоразу замінюють іншими. І електрики нема. Темрява сповняє палати вже з 5 год. вечора. Коли приносять комусь їжу з дому, то ховати треба під подушку, бо не тільки хворі, але й медперсонал обкрадає хворих. І в цих умовах — я зі своїми шлунковими хворобами, з поруїнованою геть нервовою системою. Яке лікування — такі й наслідки.

Аж раптом в цій обстанові доходить тризводна чутка від усіх, хто тільки переступає поріг лікарні, що німці спішно будують на всіх вулицях міста барикади. Одну — просто перед самісінкою лікарнею. Паніка! Я пробую за-

спокоювати людей, а сам ночами теж не можу спати, жду найгіршого. Адже фронт під Чугуєвом, якихось 45-50 кілометрів. Можуть прорватися, як прорвались нещодавно в Криму, і як там, спокійненько вирізали передусім чоловіків. А мене то вже найпершу чергу. Втікти, сховатися я не маю можливості, бо весь мій одяг у домі (тут його вкрадуть) та й дуже, дуже я кволій. От я й запалив тоді першу цигарку... Страшні, незабутні ночі!

Цікаво: той самий німець-сусід, що стільки завдав мені хвилювань із "партизаном", спійманим у нашему дворі, надіслав мені Ніною до лікарні листа, — дуже чे�много й теплого, у якому підбадьорував і бажав найшвидшого одужання.

Знову... цинізм і знущання. Годі!

28. III. 42 р.

Днями трапилось таке: коли я сидів у зубної лікарки, туди раптом прибігли Ніна і Коник — вона привела його, бо він терміново шукав мене. В чому річ? Негайно йти до міськомендантури, брати перепустку на Львів (я вже тиждень, як подав туди заяву). Завтра або позавтрак Коник, мовляв, іде на Львів і мене хоче узяти, супроводити. Прекрасно! Ми побігли. В комендантурі перервав на 1.5 години. Бачу, що Коник дуже заклопотаний і щось неясно мені відповідає — а сам же днів п'ять тому пропонував іхати разом і запевняв, що перепустку добути — це для нього дрібниця. Перепустка, мовляв, конче буде, він гарантує. Уомвились, що я ждатиму в редакції, а він через дві години прийде туди вже з перепусткою. Я від радості аж одразу поздоровшав і зайшов постригтися та поголитись. Весна. Сонце в калюжах, струмки біжать по Сумській...

По двох годинах з'являється до редакції Коник. Вигляд ще заклопотаний.

— Можете сьогодні іхати? — звертається до мене.

— Ні, звичайно. Треба ж приготуватись, укластись. Крім того, сім'ю забезпечити.

— Шкода! Я іду сьогодні. Отже, завтра вам принесе перепустку С-й і ви рушайте. Я затримаюсь днів 3-4 в Києві, ждатиму вас.

— Ну, гаразд, а коли я вас у Києві не застану?

— Тоді ось моя львівська адреса.

— Ну, гаразд.

А другого дня С-й приносить мені перепустку: без права користуватись залізницею — на право виходу з Харкова пішки до... Полтави.

Я розвів руками, вражений і до краю розчарований. Яка насмішка! От тобі й Коник! Навіщо ж було обіцяти, запевняти, бігати? Сам себе перед усіма зробив блазнем, хлопчиком. А це ж людина, що претендувала на авторитет, що налагоджувала тут громадський рух і взагалі намагалася видавати себе, як втілення нового українця. Де ж справжні оті нові українці, коли й цей так легесенько простісінько виявився брехуном? "Галичмен" — о!

Клопотатись за перепустку (тільки вже до Києва) взявся тепер С-й. А наш шеф, зав. відділом пропаганди німецької армії д-р Кох,

взявшися теж допомогти і підписав листа до коменданттури: потребую, мовляв, невідкладного лікування в Києві. Побачу, що з цього вийде.

Тим часом вирішив добути окрему квартиру в Харкові, забезпечити собі якийсь власний куток. Пішов до бургомістра, попросив. Негайно дано було розпорядження знайти для мене доброго квартиру та умеблювати її. Крім того, — посилити всіма мірами моє харчування. Вже дістав і деякі продукти з Міської Управи. Почуваю себе ѹ досі хворим, дуже кволим, але сподіваюсь незабаром життя сяк-так унормувати. До нової квартири найму робітницю — ту ж Степаниду, що працювала вже у мене 7 років. Вона тепер у Харкові. Вона мене доляне.

12. IV. 1942 р.

Сьогодні неділя. Сиджу дома, працюю і раптом бачу крізь вікно, що на вулицю подовж протилежного хідника починає закрадатися вода. Дедалі більше, досить швидко. Розглянувся я краще — це повідь заходить. Ну, а через 2-3 години вже всю вулицю залито. І сусідні вулиці також. Ми відрізані. А що буде вночі? Адже вода ѹ далі прибуватиме. А мені тепер щодня конче треба бути в місті: я промиваю кожного ранку шлунок (ця процедура дуже допомагає); добуваю через Міську Управу молоко ѹ інші продукти; клопочуся про перепустку до Києва, заходжу, звичайно, до редакції, лагоджу квартиру, яку мені вже дано, і маю багато, багато інших всяких справ. От не щастить! Це винятковий рік: війна, евакуація з Києва, пересиджування в бомбосховищах, втеча від большевиків, переховування по різних кутках, втеча з-під самісіньких рук НКВД, харківські пожежі, голодування, лютий холод цієї зими, мало не смертельна хвороба, остаточний і тяжкий розрив з дружиною, втрата сім'ї... Яку ж компенсацію дасть мені доля? Чи дасть взагалі?

Так, я не помилився в своїх підозрах, що зародилися в лікарні. Моя дружина після всіх подій і розмов виявилась людиною безпринципною, зіпсуютою, жалюгідною. А я торік так страждав! Тепер уже я сприйняв усе досить спокійно, навіть сам дивуюсь, що так порозумішав. Я тільки почуваю себе дуже самотнім, а в сьогоднішніх лихих обставинах це особливо дасяється взнаки. Проте, може ѹ краще бути самотнім. Я — вільний.

19. V. 1942 р.

Допіру (9.5 вечора) був черговий наліт червоних. Так триває вже тиждень. Є майже щодня руїни і жертви. Бої під самим Харковом. Взято Керч.

У нас у хаті пішла водогоном вода! Зробив рентгенізацію тиждень тому у Крігслязареті. Виявилася застаріла, а тепер поновлена виразна дванадцятапалої. Потрібна якнайшвидша операція — резекція. Вживав заходів, щоб швидше вийхати до Києва. Багато допомагають Царинник, Шадківська і шеф-цензор Ротемунд. Але перед операцією треба добре підсилити організм — їсти поживно ѹ багато ле-

жати. Спробую ще поборотись — добре, хоч знаю, що за хвороба і що робити. Молодці німці — зразу сказали. Виявляється, що хворію вже 5 років, що одна виразка зарубцювала сама собою (організм силоміць переміг!), а поруч виникла тепер друга. Невже Губергріц, такий діягност хвальний, не міг виразкового процесу помітити? Невже, як жив, навмисне приховав це від українця, який був під явною підозрою?..

Одеряв 22. IV. першого листа від Ю. Яка радість! Квартира в Києві ціла, всі речі збереглись. Просто віри не йму. Швидше до Києва, швидше! А звідти буду старатись до Берліну або до Krakova, щоб потрапити в руки досвідчених хірургів і в умови нормальності.

Починають цвісти сади. Позавчора вийшов о 12½ годин на ганок, вперше чув слово 'я'. Повітря — не нап'ється. Це ж у Харкові, а що в Києві? Швидше, швидше до Києва! Ця зима — як страшний сон. До речі, снилось днями: я потрапив знову до большевиків, кручусь, приховуюсь, піднявши коміра, в якомусь буфеті. А звідусль таємниче й загрозливо заирають Городський, Усенко, Копиленко, Тардов. І зближаються. І потім Корнійчук проходить швидко, кинувши на мене многозначний погляд. Треба тікати, і я починаю тишком-нишком вислизати з цього смертельного оточення.

20. V. (1942)

Був у мене в редакції О. К.¹) — живе в... під Валками — приніс (за 30 км.) наріса про село. Патлатий, уже із сивиною. Каже: "Думаю собі ще восени, з ким же я залишився тепер на Україні, чи є хоч один відомий письменник по цей бік? I, признається, дуже мене це турбувало. Аж раптом доходить до нас число "Нової України" з вашою передовицею "Абабо". От я зрадів! Не можете собі уявити, як я зрадів!.. А от... Гордієнко Кость, йому в нашому селі пропонували переховатись, радили конче залишитись, а він каже: "Hi, я звик до большевиків, в іншій системі не зможу працювати". І виїхав"

— Ну, Кость Гордієнко, — кажу я, — завжди був людиною неповноцінною, справляв враження недорозвиненого, притурканого, заляканого, взагалі... трохи псих.

О. К. — і видно щиро, без компліментів, — дуже вихвалював мої статті, підкреслював їхню всебічну культурність.

А тиждень-півтора була в мене дружина С. Пилипенка — К-а. Приїздила сюди з Вінниці, щоб сестру зголоднілу забрати. Каже: місяців півтора тому у Вінницькій газеті прочитала повідомлення про те, що я існую, що я по цей бік і поки що саме в Харкові. Дуже зраділа і прагнула побачитись зі мною.

Чудесні ранки — свіжі, запашні! Як хочеться бути здоровим і жити нормально. Цвітуть сади, день-у-день буйніше. А я — геть зів'яв.

21. V. (1942 р.)

Увечорі о 7½ особлива чутна канонада в напрямі Салтова. Сусіди-німці між собою роз-

мовляють у дворі про села Непокрите й Цвіркуни. Це загалом км. 20-30 на півн.-схід від Харкова.Хоч і звик я до цього непевного стану протягом зими, але неприємно. Набридло вже. Мимоволі дратує. Швидше б до Києва.

Виявляється (з розмов у редакції, за цілком вірогідними джерелами) 4 дні тому у неділю червоні були за 4 км. від Харкова.І ніхто нічогісінько не знав, навіть думки не припускає — так спокійно, витримано поводяться у місті німці. Дивовижна здібність, — це треба визнати. Кажуть, що саме тут, під Харковом, має розв'язатись доля сьогорічної офензиви. Червоні скучили величезні сили, німці теж. На вулицях міста такий безперервний рух автомобілів, що іноді довго доводиться чекати, щоб перейти вулицею. Такого руху Харків іще не знав.

Сьогодні — звідомлення про цілковитий розгром червоних у Керчі.Большевики мають колосальні втрати. Туреччина мусить днями сказати своє остаточне рішення. Франція так само. Війна шириться. Велітенське змагання. Світ і світ. Як цікаво, хоч і тяжко в ці часи жити!

Був у хворого М. Б.²⁾ На сходах зустрів його балакчу дружину. Він сидить на ліжку, спустивши ноги. Сивий і патли аж на потиличю, як у попа. Астма. А ще... ще якась хвороба. Каже, що йому легше. Зрадів моїй появі. Згадували Тичину. Б. жалкує, що Тичина опинився по той бік, що йому запаморочили голову большевики.

Н-ко вчора розповідав: під Харковом розкидано багати газетку-агітку, яку редакують Корнійчук, Василевська, Бажан. Я згадав це товариство, особливо дефективну Ванду (як вона запінено промовляла на зборах письменників отут у вересні!) — і стало мені нудно, і радість взяла, що я по цей бік.

Особисте: почуваю себе трохи міцніший, зате знову відкривається потроху екзема. Родинні стосунки фактично не існують, крім стосунків з Лесиком (син. Ред.). Живу в цілком чужому, ба, навіть ворожому оточенні. Мене не навидять, але побоюються. Я ненавиджу, але назовні намагаюсь бути стриманим і чесним. Важко так жити. Швидше б, швидше до Києва! А сьогодні раптом неприємна новина: пеперпустку до Києва навряд чи дадуть: можливо, лише до Кременчука. Все одно — поїду й до К-ка, а звідти буду брати Київ. Все ж таки близче.

Помічаю, перевірив, рішуче упевнився: існує фатальність, якої жодним способом уникнути не можу. Все робиться інакше, ніж думаєш і хочеш. Яких тільки заходів не вживаєш, от-от, здається, станеться здійснення — ні! Конче виходить інакше, по-своєму, в інший зовсім час, іншим зовсім способом. І так наче інший “хтось”, невідомий, таємничий і дуже сильний робить це все замісць тебе. А коли мине трохи часу, бачу, що цей невблаганий “хтось” скерував усе краще, доладніше, ніж я передбачав і хотів. Мушу це визнати. І коли станеться смерть, — може, справді кращого кінця й не можна було передбачити.

22. V. (1942 р.)

Становище під Харковом дуже напружене. Ідуть страшні колосальні бої. З того боку діє маса танків — “ударні групи Тимошенка”. Ідуть з прапорами “Победіть ілі умреть”. Німці кажуть, що такої навали й крові ще ні разу ніде за всю свою війну не бачили. Дружина Г. Хоткевича прийшла з Мерефи, каже: людей німці вивели в поле. “Підкачали” на тій ділянці мадяри, німці лають їх. Сьогодні посилаена чутка, немов червоні взяли Костянтиноград. Але чуток зараз, тим паче провокаційних, багато, багато.

Був у Штандорткомандантурі. Розмова з капітаном Кацом. Можуть дати пеперпустку, лише через 4 тижні, посилають раніше документи в Кременчук, де перебуває вища влада. Я заповнив анкету. Одночасно Ротемунд в імені редакції надсилає сьогодні листа до Пропагандаабтайлюнг в Кременчуці з проханням прискорити видачу перепустки. Може й поможе. А ні — місяць або й більше ждати. От не щастить! — чорт його знає — як навмисне.

Гірходить сьогодні до редакції Св-й, по-дає мені пакет. Гроші від українського громадянства (3360 крб) мені на лікування. Я був вражений і зворушений. Не хотів брати. Він умовляє — ображу їх, якщо одмовлюсь. Прикро, наче ти каліка чи безнадійний смертник, якому зібрали пожертву. Знову одмовляюсь, він категорично настоює. Довелось узяти, бо гроші справді дуже потрібні, щоб підгодуватись перед операцією. І далека все ж таки лежить мені дорога. Та й не відомо ще, як мене Київ прийме. Всяко може бути.

23. V. (1942 р.)

Прокинувшись уранці, згадав: сьогодні роковини смерті Є. Коновалець. І стало гірко за мій нещасливий народ. Коли й висувається достойний, розумний, сильний проводир — гине передчасно. Коновалець зараз був би нам дуже потрібен. Згадав Ю. Тютюнника, згадав інших, потім Тетіїв. Швидше сісти спокійно до столу та взятися як слід до “Бакаяні”.

Їdalня М. У. на розі Московської і Короленківської. У вікні раптом — доночка М. Куликіша. Зайшов. Вона тут працює подавальницею. Зрадила, аж обіймає мене. Інші подавальниці обступили. Серед них дочка Ладі Могилянської — теж подавальниця. Згадали про дядька її, Дм. Тася. Прибіг заступник директора, почувши про мене. Прибіг бухгалтер, одрекомендувався: він був стрільцем у дивізії Коновалець. Який сьогодні збіг! Я умовився, що зайду завтра й поговорю докладніше з ним та дочкою Ладі. Дівчата пригостили кислим молоком (по 13 карб. шклянка!).

Був з подякою у бургомістра С-ка і його заступника Сл-ка: це вони подали ініціативу щодо грошові допомоги на мое лікування і, крім вчорашньої суми, ще трохи видають, уже офіційно, з коштів М. У.

24. V. (1942 р.)

Будинок Нац. Культури (“Просвіти”). Збори, присвячені пам'яті Петлюри. Призначено о

10.30, а почалось о 12.30 (хахли!). Нагорі — виставка, бідненька, погано систематизована і блідо оформлена (хахли!). Потім — панахида в залі. Людей чимало, наявні майже всі гром. діячі Харкова. Був момент: раптом здалося, що я в Сквирі, в гімназіальній церкві. Тоскно стало за молодістю, за всім, що не вернеться... Далі — замісьць доповіді про Петлюру (не встигли погодити тез) виступ із спогадами про нього колишнього козака, що особисто кілька разів зустрічався з отаманом. Говорить тихо й поганою українською мовою (хахли!). Нарешті — концерт. Хор під керівництвом Ст-го, сольоспіві... все блідо, сіро, бідно. Нема у нас сил, нема людей потрібних, нема достатньої культури. А зав. відділом охорони здоров'я при М. У. лікар Д-й, повернувшись дніми з Києва, розповідає: в Київській М. У. навіть діловідство пішло вже рос. мовою. Що це значить? Чому? Навіщо? І багато, каже, там арештів нещодавно вчинено серед співробітників М. У. Що ж це значить? Звідки ця провокація? Який, справді, нещасливий мій народ! Тільки розвидніться йому почало — і одразу ж темні хмари насунули. А Житомир? А той постріл? Ех, хахли!..

25. V. (1942 р.)

Вистава "Марусі Богуславки" в колишньому театрі "Березіль". Безпорадність, безкультурність, найгірше провінціальне аматорство. Якщо не вернутися згодом наші театри ім. Шевченка ("Березіль") та ім. Франка з большевії, — театральна культура наша на кілька років геть занепаде.

Поруч в театрі сиділи Шадківська й Царинник. Новина: німці розпочали загальний наступ. Під Харковом наступали, як тепер вияв-

ляється, 20 стрілецьких большевицьких дивізій, 3 кінні д-ї і 15 танкових бригад, — всі дуже добре озброєні. Найнебезпечніший момент був 17. V., коли червоні прорвались в кількох місцях і були за 4 км. від Харкова. Тепер вся ця маса оточена. В мішку опинився і сам Тимошенко. Є думка, що він може скласти зброю, перекинутись на цей бік. Було б це дуже дуречно, бо, крім усього, відразу сприяло б зачесуванню української армії.

З'явилась брошурка російських великороджавників з емблемою на обкладинці — тризубом і поясненням зокрема, що тризуб Володимира — це найдавніший державний знак Росії. Зміст брошурок закликає до єдності всі народи кол. Росії. Одне слово — "єдіна, незділіма", що починає подавати свій голос і виявляти акцію дуже грубо, провокаційно, нерозумно. Розраховано на те, щоб збивати з пантелику і місцевих недотик і німців та взагалі чужинців. Але знову ж таки: занадто грубо, аж комічно. Це все одно, як бандерівці із своїм **синьо - жовтим** (підкр. авторове. Ред.) прапором...

26. V. (1942 р.)

Рівно 12 год. ночі. Допіру пролетів большевицький літак (чи, може, кілька), сильно і близько десь бомбив, аж хата тримтіла й шибки ойкали. Обстрілу зенітки не чутно. Прогалили чи що?

(Далі буде)

¹ О. К. — гром. діяч, письменник, агроном. Прізвища і місця тодішнього мешкання його не виявляємо.

² М. Б. — один з найвизначніших художників старшого покоління.

Шістдесятиліття Павла Тичини

У зв'язку з 60-тиліттям поета Павла Григоровича Тичини Верховна Рада ССР нагородила його за "видатні заслуги в діянні художньої літератури" ще одним орденом Леніна. Указ про нагороду українського поета підписали в Москві Швернік і Горкін. В "Літературній газеті" ч. 11 є поздоровлення "П. Г. Тичині", підписане 35 письменниками і поетами різних народів ССР, але між тими іменами немає ні одного українського. У тім же числі сучасний російський поет Є. Долматовський опублікував статтю "Поезія вічної молодості", що починається такими словами: "Багата й різноманітна українська радянська поезія. В її першій лаві вже довгі роки йде Павло Тичина — поет дуже простий і дуже складний, поет яскраво-індивідуальний."

Під згаданою статтею надруковано переклад російською мовою з таджицької поезії відомого таджицького поета Абулькасима Лахуті. Подаємо її в перекладі українською мовою:

ПАВЛО ТИЧИНА

Як почув я тих струн перебір, —
Наче весну вдихнув серед гір,
І в солодкім полоні з тих пір
Часто вірші читаю Тичини.

Він юнак в шістдесят своїх літ,
Сорок літ його спів гомонить,
Та лише тридцять три роки на світ
Народився вічноюний Тичина.

Криця й квітка — надхнення його,
Жити вічно творінням його,
Слава й честь поколінню його,
І Тичині, й країні Тичини!

Радіо повідомило, що в Києві відбулося урочисте святкування з нагоди 60-тиліття поета і, — чого там не можна оминути — нагородження його новим орденом кантрреволюції.

На жаль, П. Тичина, хоч і змушений радісно посміхатися, відсвяткував ще одну річницю свого творчого занепаду. В останній, щойно виданій книжці, "За Сталіна, за Батьківщину, за мир" немає і сліду першого, геніального Тичини, основоположника нової української поезії, окраси нації. Він зник за плечима пропагандиста-орденоносця. Складний творчий шлях великого українського поета давно скінчився. Тільки для його відновлення широ побажаємо Павлу Григоровичу Тичині довгих років життя — до нового "Золотого Гомону".

Леонід Полтава

Речі, що ходять...

(Із циклу "Ню Йоркські козаки")

Собвей мчав. Інколи він спинявся посеред кам'яних надр тунелю й тривожно кричав. В ньому була тоскність зойку до смерті втомленого, як і ми, металевого звіря. Це ж було далеко після півночі. Негрові пащеки жували гуму. Котрийсь виронив монету й виходячи, зашпортив-нагнувся, щоб найти її. "Він тут буде за один цент до рання шукати", — сказав ехидно той з сірим обличчям, що сидів поряд з другим, здоровенним, увесь час мовчкі. Вони думали, що я не розумію, я вткнувся в комір і дрімав, але це монотонне згучання рідної мови перебаранчало.

...то ти ходив на міст, кажеш?

— Ходив, — сказав високий, здоровий, з плечима в сажень, але з сумним, до краю сумним обличчям. На чоло йому спадала клаптюми білява чуприна й він її весь час відгортає.

— Ходи, тільки так далі ходи...

Сірий зітхнув.

— І думав, тут мені, брате, й кінець. Тут мені, богоньку мій, і кінець.

— Ще й богонька кликав, велл.

— Мо' кликав, мо' не кликав. Бо вже потому нічого не пам'ятаю, як і що. Тільки такая мене грусть узяла, кажу тобі, брате, такая, мовляв, нудьга, що іншого мені й не треба, тільки той чорний морок і кінець.

Той, з сірим обличчям подивився на нього без усякого співчуття. Він віз відро й щітки, був у синьому одягу, мабуть працював десь у гаражі.

— Г'яний ти, от що, Кирило. Нехороше так. Непотрібно.

— От і не п'яний я, і ніколи не був п'яний, але ти мене не зрозумієш, ти мене ніколи не зрозумієш, брате...

Справді, було нелегко зрозуміти, чому цей здоровенний чолов'яга так знітився. Але ж він таки знітився, він таки тут вщент розгубився. Я боявся б за нього. В його очах чатували химерні відсвіти.

— Я того нікому не сказав тільки тобі, Джане. Може ти мене й не поймеш і не прошу тебе, щоб ти пойняв. В тебе інший світ, і у мене

інший. Ти, от, підеш собі вулицею й тобі все ясно, чому те й чому це, через що он так це світло біжить і цей дім так, а не так, і чому цей чоловік ось так іде, а мое життя не від мене, тобі скажу.

— А від кого?

Той сіруватий насміхався в душі з нього. Той з цим містом вже здрісся. Але він, може від нічого робити, слухав його.

— От не знаю від кого, тільки ти подумай, я тобі скажу, щось туга гризе у серці. Ти не смійся. Тільки я не сам, а так якби хтось зі мною, йде за мною, тінню, розумієш, іде й говорить. Боюсь його. Того, що той другий, що не я...

— Кинь, — сказав Джан. — Донт бі п'яний...

А Кирило на нього подивився жалісно, ображений. Той все своє. І раптом знизив голоса, знов зашепотів, наче боявся, що його розуміють. Але його ніхто не розумів, крім мене, звичайно.

— Найголовніше, — сказав він, — це те, що я отак собі сяду й, розумієш, сила десь така береться. Речі ходять.

Він це сказав зовсім тихо, немов про себе.

— Що ти сказав?

— Речі ходять. От так, я тобі скажу: сиджу я й дивлюсь, а потім команду подаю: а ліжко йде, і стіл іде, і крісла машерують по кімнаті. І я сам поміж ними немов той командир, ти розумієш, як дитина, втішаєш й тільки розкладаю руками: направо марш, ідуть, з хоро-би, слухняно ідуть і не оглянуться. Але от тільки одна не йде. Лавчина така єсть у мене в кімнаті, так тая, з хоро-би, ніяк не йде, ти розумієш. Що я на неї не накричуся. Не хоче...

— Ну, тебе до чорта, го ту гел! — підвівся Джан. — Ти — крейзі.

Він підвівся. Той, чи йшов чи ні за ним, але йому теж треба було ити. Вони підвельись, один високий і такий безталанний, другий зі смішкуватими іскорками в очах, а тепер теж знітився.

— Від чого це так, — сказав Джан лагідніше. — Ти б подумав...

Він не дожидав відповіді, махнув рукою й пройшов крізь шпару дверей. Потяг зітхнув і знов помчав, а Кирило сидів у куті й негри, безглаздо жуючи щелепами, дивились на нього і якась жінка з собачим обличчям жалісливо дивилася на нього, а він нікого не бачив. Він сидів, чуприна спадала йому на обличчя й він відгортає її п'ятірнею, а очі його стали прозорі, зелені, мов морська хвиля. Він посміхався.

Джан ще застукав тоді, коли вийшов, у вікно: його обличчя було все таке сіре, але схвильоване, може він шкодував, що залишив цього зі своїми думками, на призволяще. Але час його переміг: ця щоденна машина дня, що ще

Симон Петлюра

тільки що десь високо починав сіріти. Він махнув рукою й зсунулий пішов здовж перону. Кирило вже забув про нього.

— Ходять? — тоді тихо спитав я його. — Ходять?

— Ходять, — відповів він беззгучними устами, навіть не дивуючись, що я до нього промовив. — З хороби, вже йдуть і слухаються. А ви, — зневажливоподібно він, — не дивуетесь?

— Ні, — сказав я, — я ніколи нічому не дивуюсь.

— Ну, то добре, дуже добре, — сказав він і відгорнув пасмо чуприни. — Ви знаєте, друже, я от хотів кинутись у річку, з мосту, так мене чогось потягнуло. А ви знаєте чого? А саме того, що я думав, що я один ось такий. Але тепер я не кинусь. Ніколи. Ніколи. Ніко-

ли. Нехай він, отой, думає, що хоче, але я буду такий як завжди.

— Ви не знаєте, — промовив я хитро, — яка у вас страшена сила?

Він подивився на мене й спалахнув.

— От ви мене розумієте, — сказав він, — може ще прийде мій час. Знаєте що? Може я, як той Самсон, зрушу тими мурами. Щоб не застуvalи мені світу, сонця. України, щоб не застуvalи. Тепер тільки маленькі речі у мене ходять, а завтра, хто зна, може завтра все забурлить, може розверзеться океан, може всі ці кам'яниці підуть...

— Підуть, — сказав я. — Все у вас піде.

— Дякую, — промовив він, — щиро дякую.

— І підвівся. — Гран Централ, мені висідати — я ж тут працюю.

Двері розчинились перед ним і він сchez у лязоті, у визойкуванні сталі.

СОФІЯ ПАРФАНОВИЧ

Натюрморт

Малюєш і часто нарікаєш на одноманітність життя й краєвиду. Можу подати тобі тему. Розвинеш її й увітхнеш у неї життя. Може щось вийде.

Тло: мале американське містечко. Чисто університетське. Дуже гарно, що університети спочивають собі в тіні дерев та серед розлогих піль. Містечко має в собі повагу, чистоту й щось німецьке. Але дімки під деревами, кольорові від неону вулиці з завжди й усюди однаковими крамницями. На вулицях такі молоді й такі типові студенти: хлопці з молодими очима й самопевненим усміхом. Кольорові куртки й картаті шкарпетки. І дівчата: на голові хустинка, на носі окуляри, звичайно, в роговій оправі, лице вузьке й бліде, губи начервонені. Вираз обличчя: цікавої жаби, задрімавшої над ставком. Часто розгублена посмішка під носом, що робить враження постійно мокрого. Кольоровий плащик, сині полотняні штани, з ногавицями підкачаними на кожній літці в іншому місці. Білі шкарпетки й ходачки, пепершою, то — Америка: мокасини.

Таке, отже, тло увечорі. Думаєш, що воно надто велике чи різноманітне? Не бійся, надто багато й різноманітного тут нема. Добрий мальяр кількома мазками накине тло і його настрій.

Так оце в містечку настає ніч, місячна ніч, і крізь безлисті гілля світить місяць і тло на чеб стушовувалося. Начеб снілося колись. На передньому пляні — натюрморт. Отже: новіський "Кедлак". Кольор авта: аквамарін. Модний для жіночого одягу й авт. Колір морської води. Місяць: велика біла куля, думаючи, що це й справді морська вода, кинувся в неї стрімголів. Але, тому, що це тільки бічниця авта він не пірнув, тільки приліпився до неї а, щоб не впасти, — шкода так швидко покидати новіський "кедлак", — приперезав-

ся до нього хромовим поясом. Так оце: позаду аквамаринний "кедлак" і місяць, прив'язаний до нього срібним хромовим поясом.

Спереду праворуч: пісковотигрий, перський кіт. Виглядає як шляхетний, великий тигр. Він — пухкий пестій, легкий, як іграшка, зроблена з довговолосого кожушка. Вузькі, зелені очі, ясніші від кольору авта. Дрімає в імпозантній позі. Ліворуч біля нього пурпурова азалія. Цілий кущ, повінь полум'яних квітів.

Признай: кольори чудові: аквамарина, срібло, піскова, пурпур. Ну, і тло. Ага, і місяць.

На середині — трошки висунений до переду центральний предмет: скрипт. Гора карток, записаних дрібним письмом, деякі трохи позагинані, все трохи припале пилом кількох літ.

Це вже все. Що ж хочеш: натюрморт. Бракує тобі якихось яблук чи риби й цитрини або скрипки? Можеш собі додати, що хочеш. Твоя справа. Такий то натюрморт. Запитаєш: що тут мертвого? А й справді: "кедлак" з місяцем готовий зараз же рушати з місяця, кіт стрибнути своєї пані на коліна — і тут немає, вона не натюрморт, але все, що тут є, тісно пов'язане з нею. І азалія цвіте вибухом життерадісного цвіту.

Але скрипт — мертвий. Хтось три роки тому написав повість. Письмом іншим, як звикла вживати ця країна — this country. Письмо це дуже слабо читає жінка його і зовсім не читають діти. Мертвий цей, що написав скрипт мовою, яка мертві для його родини. Може то клинопис, а може кирилиця? Всеодно його не розуміють.

Може й мертві ці люди, що про них пишеться в скрипти. Вони, що жили колись у країні, з якої походив автор, — Европі. Може навіть у її частині, що називається чи називалася Україна. Колись для цієї людини ця країна, і мова, і люди були живі. Дуже живі, істотні. Нині —

ніхто тут не розмовляє й не думає цією мовою. І тому, як натюрmort, лягла вона на передньому пляні нашого образу.

Діти не розуміють мови, якою писав батько. Якби по-англійськи, — видав би може хто, якщо там щось вартісне. А так... сім тисяч треба на це, як каже пані піскового котика (її тут не має, але все це, як сказано, тісно пов'язане з нею).

Тож пилом припали картки скрипту і він тепер — тільки натюрmort.

Щож до інших складових образу, то “кедлак” тут найживіший. Він навіть місяця прив'язав до себе. Він найбільше сучасний. Це

власність найстаршого сина. Щороку він купує нове авто, бо мусить гідно виступати на своїму відповідальному становищі.

Правда (якщо вже про авта) немає на обrazі ще двох: маминого й одної з доньок. Але їх легко уявити собі. Загалом авто найлегше уявити собі на цій землі. Щождо техніки малювання, то мабуть тобі це не зробить труднощік: малі діти починають рисувати авта.

І взагалі, добрий маляр повинен це все віддати кількома мазками пензля. Я ж подав тобі все: композицію, добір кольорів, і навіть душу образу. І те, чого в ньому немає, але воно є в картках запиленого скрипту.

Чергова диверсія російського комунізму

Комуністична преса в Канаді, а в першу чергу та, яка видається українською мовою, аж захищається від вихвалювання російської національної політики в Україні та возвеличує заслуги українських комуністів у Канаді, як єдиних обороноців української культури на американському континенті. Ми вже не раз підкреслювали, що українські канадійські комуністи, це лише погній, на якому буйно розквітає російський імперіалізм, що намагається прибрести маску інтернаціонального комунізму.

Останніми часами, коли до Канади прибула велика кількість нових українських емігрантів, комуністичний рух, особливо серед українців, почав занепадати і Москва має небезпеку втрати своєї 5-ї колони в Канаді, яка особливо потрібна їй у зв'язку з надходячою світовою війною. В цій війні Росія може перемогти лише при активній допомозі своїх п'ятих колон. Коли ці агентурні точки російської підпори будуть унешкоджені, то програна Росії неминуча. На наш сором, українці в цих колонах творять поважну, хоч чисто чорну (погноєву) силу. Щоб підтримати канадійських і американських комунізованих українців у їх сліпій вірі, що Росія забезпечує вільний національний розвиток українському народові, і тим затримати їх на своїй службі, Москва пішла на нечувану по своїй нахабності і розмаху провокацію: вона наказала канадійським українцям поставити пам'ятник найбільшому українцеві і найбільшому ворогові Росії Тарасові Шевченкові.

Наша редакція має певні відомості, що проект пам'ятника виготовлено в Москві і в Москві винесена ухвала про його будову. Коло двох місяців тому два вагони того пам'ятника (бронзова фігура поета в 22 фути височиною та 70 тонн українського граніту) прибули на станцію Торонто. На величезних скринях були написи: “Монумент”, країна відправки — “Україна”. Коли наші робітники не хотіли його розвантажувати, маючи підозру, що то пам'ятник Ленінові чи Сталінові, і почали закликати робітників до страйку, то раптом на склад приїхало розкішне авто, з якого висіли дві особи жидівської національності, відбули короткі розмови в конторі товарової станції і пам'ятник негайно був відправлений.

Хоч пам'ятник був адресований на Товариство Українських Канадців (107 Ронсесвелс, Торонто), але одержували його комуністи-жиди. Це ще один доказ того, що наші комуністи в Канаді є лише

погноєм і їм довіряють лише чорну роботу (наприклад давати гроші і людей на виконання чужих наказів).

Сьогодні ми твердимо, що пам'ятник виготовили російські скульптори Вронський Макар Кондратьєвич і Олійник Алексей Прокоф'євич і одержали за його Сталінську премію другого ступня в розмірі 50 тисяч карбованців.

Редактори “Українського Життя” мабуть не вірять нам? То просимо заглянути в московську “Літературну Газету” Ч. 32 від 17 березня ц. р. і там побачите, що згадані два скульптори одержали таку премію за пам'ятник Т. Шевченкові, не відомо де поставлений. Це — як і завжди в країні будованого соціалізму, — “секрет, воєнно-політическая тайна”. Але хто вміє читати советську пресу (а ми це вмімо краще за редакторів “Укр. Життя”), то ті “секрети” нам дуже легко відгадувати.

Росія просто в нелюдський спосіб визискує темні скомунізовані маси канадійців українського походження. Вони мусять заплатити Москві за український граніт і бронзу; вони мусять заплатити російським скульпторам за проект пам'ятника і ще й за сталінську премію їм; вони мусять заплатити російським заводам за відливання; вони мусять оплачувати партійним вождям (“тоже українцям!”) розкішне авто і “важку працю” по спорудженню пам'ятника в Канаді, а в час майбутньої війни відсидіти в таборах за колаборацію з Росією, або наласти головою за ту ж Росію...

Справді почесні обов'язки! Вони варти хіба “прогресивних” (пробачте за вираз!) “канадців українського роду”...

Дуже вже запахло порохом і Росія знову починає загравати з українцями. За повідомленнями советської преси в Україні в цьому напрямкові зроблено значні і дуже значущі кроки: відзнака композитора Давидовського, вшанування роковин драматурга Старицького (уявіть собі, що відбудувся вечір Старицького в залі Київської філармонії, на якому виступав сам Рильський і виставляли “Марсю Богуславку”!), дозвіл на розкішну (кращу, як у московських театрах) виставу опери “Богдан Хмельницький”, пам'ятник Тарасові Шевченкові в Канаді і Сталінська премія за нього, як і цілий ряд інших подібних фактів, — свідчать про відпружнення російського тиску на Україну і гадюче загравання. Але це тимчасове, як і завжди то бувало, коли Росії загрожувала небезпека.

Безклясовість та її носії

Від редакції: Містимо цю статтю в порядку дискусії. Хоч Шановний Автор і не згадує у своїй цікавій і досить сміливій статті вислову Б. Сивенка: “**Державний центр УНР повинен не протиставити цьому постулатові** (постулатові безклясової комуністичного суспільства в майбутній Україні, що його тепер пропагують бандерівці і лебедівці. Ред.), і взагалі цим “позиціям”, а засвоїти, приняти їх як свої” (див. “Н. Д.” ч. 14), — але ця стаття саме й має на меті розкрити маркс-ленінсько-сталінську природу ідеї безклясової України і її руйнницький характер.

Звертаємо увагу читачів на факт, що саме носії “революційної ідеї безклясової” автора цієї статті і його партійних однодумців стало величують, якщо не комуністами, то півкомуністами чи агентами комунізму. Читач має нагоду переконатися, як ті “комуністи” дивляться на ідейну основу комунізму, себто безклясової.

Радо вмістимо й інші статті на цю тему, хоч би вони походили і з іншого табору — з табору пропагаторів безклясової України, бо вважаємо, що обговорення цієї трагічної для нашого визвольного руху проблеми сьогодні є конечне.

Коли ми оглянемось на минуле нашої нації, а разом і на розвиток української політичної думки, то, підходячи без упередження, мусимо ствердити, що ідея безклясової України пробивається назверх, — стає, так би мовити, гаслом часу, — саме в періоди найбільших поразок і затяжних погромів нашого національного життя.

Натомість ідея **класової, структурно вивершеної України**, не деформованої, ідея соціально-економічного устрою опертого на природній, нормальний розподіл праці всередині нації, — ця ідея є панівною ідеєю української політичної думки всіх періодів, всіх епох піднесення нашої нації, і нашої державності зокрема. Це стосується всіх періодів нашої історії, включаючи і найновіший — з революцією, пореволюційним ренесансом 20 - 30 рр., і з добою погрому нашого національного життя кінця 30-40 рр. аж по сьогодні включно.

Ми не маємо можливості в цій короткій статті подати широкої аргументації цього нашого твердження, бо завдання її далеко вужче, бо йдеться тут нам не про історіософію, а про конкретне сьогоднє соціальне явище в українському національному таборі, конкретну живу групу українських людей, що стали сьогодні пропороносцями і пропагандистами ідеї безклясової України. Ці люди заявляють, що вони, і саме вони, є найбільш революціонери і вороги російського більшовизму, що ніхто інший, а тільки вони є справжніми проводирями нації і її визвольної боротьби, та що ідея безклясового устрою майбутньої України є закоріненою в масах українського народу і саме вона — ця ідея — є двигуном майбутньої революції в Україні.

Саме це соціальне явище нас цікавить і йому ми хочемо присвятити кілька цих рядків, щоб звернути

увагу тих ідеологів і на другу, не на вимріяну в кабінетах, а на живу дійсність України, на ті глибоко заховані мрії і надії української нації, які насправді є, і були в минулому, двигуном українського народу в його боротьбі за свободу і державну незалежність. Та щоб нам ідеологи безклясової України не закинули бажання представити їх як соціальне явище чуже, не властиве українцям, згадаємо деякі факти з нашої минувшини, які свідчать, що це явище нам властиве, але роля його завжди негативна.

Кожна нація, як і кожна жива істота, має в собі елементи життя і елементи смерті, елементи творчості і елементи руїни. В залежності від того, які з цих елементів перемагають, маемо образ епохи. І ми твердимо, що коли в історії нашої нації були періоди важких погромів — тоді в нас випливала ідея безклясової України.

В глуху добу татарського панування ми маємо дуже цікаве явище, загально відоме під назвою руху “людей сидячих за татари” — так званих “татарських людей”. Це вони, ті люди, були рішучими ворогами княжої влади, тогочасних соціально-виробничих відносин і клясової України. Саме це й притягло до них увагу істориків і публіцистів, частина з яких у тих людях бачила трохи чи не предтеч соціалізму і вродженого нашого республіканства,¹⁾ а інші їх називали звичайними національними зрадниками. Проте, як би ми не оцінювали те явище, немає жадного сумніву, що воно, з точки погляду поступу нашої нації, було назадницьке і витворилося в добу глибокого занепаду.

Пізніше, в епоху неменш страшного погрому нашої нації з одного боку поляками, а з другого турко-татарами, в уходнико-кочовій Січі Запорозькій (ранньої доби) ця ідея знову випливає назверх, щоб ще пізніше проявитись в деяких відтінках гайдамаччини, аж до крилатої фрази раннього Шевченка “без холопа і без пана”, що стала моттом теперішніх ідеологів безклясової України.

І коли ми приглянемось уважно до цього явища, то побачимо, що соціальні рухи в Україні пов’язані з цією ідеєю належать до рухів найглуших епох в нашій історії. Ось хоч би і взяти оту відому фразу Т. Шевченка “без холопа і без пана”. Хіба ж ці слова не сказані в добі найтяжчого рабства української нації? Хіба міг виникнути образ інший, коли Шевченко бачив навколо тільки українських рабів-кріпаків і чужих національно панів розшматованої російським і австрійським окупантами України?.. Хіба в цій фразі не виявлений увесь трагізм тогочасної України? І хіба пізніше ідея безбуржуазності української нації не є відгуком того аномального колоніального становища України за передреволюційної доби? І нарешті, хіба сам Шевченко пізніше під впливом Куліша (до речі, про якого М. Хвильовий сказав: “Коли б він (Куліш) не зіткнувся з мертвюю стіною культурного епігонізму тодішньої української інтелігенції, ми б, безперечно, в часі горожанської вій-

ни не мали б таких вождів, які завжди пленталися в хвості мас") не малював собі образ нормальної, не деструктивної України "з новим і праведним законом", на зразок законів щойно виступаючої тоді, як певна потуга, на світову арену американської республіки? Нарешті ця ідея випливає на тлі наших невдач в часи громадянської війни в русі Нестора Махна та стає прaporом деяких пробольшевицьких загонів та організацій.

Ми були б непослідовні коли б не сказали, однаке, що ця ідея безклясості не тільки українська, але і світова, та що ця ідея стара, як саме людське суспільство, від того часу, коли людство в своєму поступі дійшло до стадії розподілу праці. Ця ідея давня, як наш цивілізований світ, вимріяна мрійниками сивої давнини у вигляді ідеального суспільства Ельдорадо, пізніше у так званому християнському комунізмі, утопійному соціалізмі і нарешті в марксовому комунізмі. Карл Маркс, з властивою йому прямолінійністю і спекулятивністю змалювавши у своїх писаннях най-чорнішими фарбами історію людства, і будучи переконаним, що приватня власність є першим гріхопадінням людства та що вона є причиною кляс і клясової боротьби, — охристив всю історію переднім справжньої історії людства, і переклавши місію перебудови світу на плечі нічого не маючого, крім рук, пролетаріяту, ні до чого іншого не міг дійти, як тільки повернутися до старовинної легенди про Ельдорадо, але тепер уже, на його думку, "наукової теорії комунізму".

Цю теорію підхопили поруч з багатьма соціалістами і соціалістами російські, а особливо соціалістами-комуністами — найпослідовніші марксисти з усіх соціалістів, які, добувши собі велітеньську країну, уже на протязі більше трьох десятків років експериментують на народах СССР теорію Карла Маркса.

Експериментуючи вони справді створили "безклясове суспільство" шляхом фізичної ліквідації коишніх маючих кляс, перетворенням селянської і робітничої кляс на повних рабів, та сівши над тим "безклясовим" суспільством зверху, як типова охлократична каста добре знана з історії рабовласницьких деспотій типу Асирії, Вавилону і Єгипту.

Переконуючи той "безклясовий советський народ", що в СССР кляс уже не існує, а вже є не тільки фундамент, а й повний соціалізм, і розстрілюючи ще в зародку кожний прояв протесту проти існуючого порядку речей, як акцію клясової ворогів,²⁾ — ця каста міцно тримає владу в руках, розуміючи, що найменше послаблення терору віщує неминучу революцію того "безклясового" суспільства і кінець їхнього панування. Ця каста добре розуміє, що ніякого безклясового суспільства в СССР немає, а що є кляси перетворені на рабів, які готові кожнотако повстati і знищити її та будувати нормальне людське суспіль-

"Хай менше буде поміж нас таких, про яких кажуть, що вони нічого не забули і нічого не навчилися. Противне: хай буде більше таких, що вчаться на своїх помилках і мають сміливість до них призватися, щоб у майбутньому їх уникати."

Симон Петлюра

ство, оперте не на терор тої кasti, а на природній розподіл праці всередині суспільства, а значить **клясовий його розподіл**.

Отже, ніхто інший, як сама большевицька деспотія, що виростала застосувавши на практиці теорію безклясості, доводить повну безглаздість цієї концепції, її антинародність і реакційність. І тепер повстає питання, якого ж типу "революціонери" стають прапороносцями цієї ідеї, щоб ощастивити українську націю, стогнучу у ярмі безклясості. Та ми до цього питання повернемося пізніше, а тим часом згадаємо про деякі факти на підтвердження тої думки, що ідея клясової України є панівною ідеєю всіх геройческих епох нашої історії.

Очевидність правильності цього твердження впадає в око кожній тямущій людині, як тільки вона бере до рук пам'ятки нашої культури, науки і політики. Чи візьмемо ми "Руську Правду", чи "Поучені Володимира Мономаха дітям", чи неперевершене "Слово о Полку Ігоревім", чи блискучу полемічну літературу від Острозького, Вишенського, Могили аж до Хмельниччини, чи вгляднемося у блискучу добу мазепинського ренесансу, чи в ідейні засади конституції Пилипа Орлика, чи в писання Григорія Сковороди і сковородинців, чи в "Історію Русов" — ми скрізь бачимо, що червоною ниткою всіх тих творів є ідея розбудови українського суспільства на основі типової для тих часів форми розподілу праці і клясової будови України на тій основі. Нарешті в добу нашого національно-культурного відродження, творчості Шевченка, Куліша, Драгоманова, а пізніше на базі економічного піднесення кінця 19 століття в переддень і по революції 1905 року, з'окрема в програмових постулятах першої української партії — РУП, — в цілій цій творчості нашої політичної думки є знову ж таки ідея клясової, а не безклясової України.

Та може найпромовистішим фактом цього порядку є ідейні підвальнини нашої національної революції, чи будемо ми її брати з позиції самих українських мас в революції, чи провідних кадрів тої революції. Ось говорить селянин у червні 1917 року, коли ще не було мови про державну незалежність, а говорилося про автономію України і як той селянин уявляв собі майбутній устрій в Україні і ту "автономію". Він говорив: "Україна повинна мати автономію, таку автономію, щоб ніхто до нас не ліз. Наперед поміщикам — геть од землі! Бо тож наше, українське, народне. Друге — чужинцям до влади зась! Звідки вони взялись? Свою скарбницю заведемо, бо треба ж буде грошей на все, і на школи, і на шляхи і на армію свою і на флоту. Без війська свого народ — нікуди, треба відбиватися! Коли кожний народ буде мати свою державу, тоді вже й автономія буде!"

Тяжко добачити в цьому селянинові ідеолога безклясового суспільства. Маємо тут ідеолога селянської кляси з претензією будувати державу, усунувши конкурента поміщика і чужонаціональний елемент, що йшов у фарватері окупанта та стояв на шляху до перемоги селянської кляси, що конститувалася в державу. Ми навели цей один приклад і за браком місця опускаємо інші, хоч таких прикладів можна подати дуже багато в різних варіантах як селянської, робітничої, поміщицької і інших клясовых груп тогочасної України, що збе-

регли свій український характер і не йшли у фарватерії російської революції чи контрреволюції, без огляду на їх національне походження. Нарешті в Універсалах Української Центральної Ради, творених і писаних українськими соціялістами (до речі, яких так широко картав покійний В. Винниченко за їх соціалістичну непослідовність), немає й тіні так званої теорії безклясовості і Центральна Рада в тих Універсалах виступає як речних українських кляс селянства і робітництва з приматом селянської кляси в державному керівництві.

Погром української національної революції російським більшевизмом і окупація України не зупинили процесу становлення української нації як державно незалежній нації і це знайшло своє відбиття в пореволюційному ренесансі 20-30 р. р.

Революція і погром нашої державності був причиною мабуть ще не знаюї в нашій історії гостроти політичної думки і дискусії учасників революції і творців державності, а внаслідок того в історії нашої політичної думки тих часів бачимо чотири образи соціального устрою України, а саме:

1) Унгерівський — з концепцією селянсько-робітничої України з приматом селянської кляси в державному керівництві,

2) Гетьманський — з концепцією клясократичної України з приматом шляхетсько-селянської, хліборобської кляси,

3) Шумськістський — з концепцією робітничо-селянської України з приматом робітничої кляси і

4) Донцовський — з концепцією "ліпших" людей у державному проводі з вождем на чолі.

Всі ці чотири образи соціального устрою України не мають ані тіні ідеї безклясової України, якщо не згадати, що Донцов і його послідовники сливе не приділяли уваги соціальній структурі України, виходячи з позиції воєнно-кастової влади "ліпших" людей в Україні. Не маємо тут змоги характеризувати докладніше ці образи соціального устрою України, тільки підкреслюємо, що в цілому пореволюційному ренесансі, у писаннях і діяльності його чільних представників, груп, організацій і партій українських, не було таких, що трималися б концепції безклясової України.

Щоб не бути голосовним візьмемо для прикладу дві прямо протилежні щодо вихідної клясової позиції концепції соціального устрою України, а саме: концепцію Шумського-Хвильового — української робітничо-селянської держави, — і Вячеслава Липського — української клясократичної держави з дідичним гетьманом (монархом) на чолі.

В процесі революції з різних відламів тогочасних соціалістичних партій і груп створилася так звана УКП. Створилася вона, як про неї писало Політбюро ЦК КП(б)У, в противагу саме КП(б)У, яку керманич тої УКП Шумський називав нічим іншим, як "організацією російських окупантів в Україні". З численної групи діячів і членів УКП вже нікого не лишилося — всі вони замучені в тюрмах, розстріляні, або самі покінчили з життям. Вже цей факт свідчить, що мабуть їх концепції занадто розбігалися з концепцією Леніна-Сталіна, хоч вони, ніби ж так, як і російські комуністи, обстоювали ідею саме робітничо-селянської України, ідею, яку поза всяким сумнівом в Україну було принесено на російських штиках більшевицьких орд.

Ми вже всі звикли до того, що підходячи до історії шумськізму-хвильовизму, характеризуємо йо-

го майже за більшевицькою кваліфікацією як націоналістичну групу в КП(б)У і навколо неї, нехтуючи тою специфікацією соціального думання тої групи, що власне і було поруч з її націоналізмом первородним гріхом з точки погляду Сталіна. Ця група, вийшовши з середовища не бланкістсько-змовницького терористичного гуртка організаторів Жовтневої революції, а із справді демократичних українських середовищ, бачила, що гасла, кинені більшовиками, — засіб до опанування мас, щоб на них згодом сісти зверху. Для УКП гасла "самовизначення аж до відокремлення", "земля селянам", "фабрики і заводи робітникам" були не з собом, а метою. Заради цього ця група покинула свій рідний національний табір (всі вони були борцями української національної революції і здебільшого петлюрівцями) в часи безвиглядної ситуації з надією перетворити, виставлену в противагу УНР, УСРР на справжню незалежну державу і не на словах, а на ділі здійснити ті гасла соціальної справедливості і демократії.

Ця група була дуже далеко від концепції безклясової України, яку офіційно і фактично представляла і здійснювала КП(б)У, що в ній і під нею ця група від початку аж до розстрілу заступала прямо протилежну позицію, не тільки в національному, а так само і в соціально-політичному напрямкові. Не дарма група шумськістів у Західній Україні на чолі з Васильковим-Турянським характеризувала КП(б)У як антипролетарську організацію, що "не шукає підпори в українській робітничій клясі", а є над нею погоничем. І коли ми приглянемося до писань Шумського, Блакитного, Хвильового, Воловуєва і цілої цієї фаланги, то всі вони без винятку стоять на позиції саме клясової України робітників і селян, як кляс продукуючих і єдино управлених на керівництво державою, з приматом в державному керівництві робітничої кляси, бо саме українська держава за їх концепцією мусіла б бути могутньою індустріально-аграрною централізованою соборною морською редакцією.

"О, Україно моя! Ти гордість і надія моя, пролетарі твої діти!" — писав Блакитний. "Ми як молода кляса молодої нації... ідеї пролетаріату розуміємо і без московського диригента. Ми "требуєм" (по-українськи: вимагаємо) серйозно поставитись кому це слід до українізації пролетаріату. Ми на дімар Бродського кивати не будем", — писав Хвильовий. І причиною ліквідації цієї групи Сталіном був не тільки її глибокий український патріотизм чужий концепції Сталіна, а так само і їх клясова позиція щодо основних кляс України робітництва і селянства. Виступаючи в ролі речників і оборонців робітничої кляси, стоючи, як казав Шумський, на позиції "національного і соціального визволення робітничої кляси і селянства", ця група була остаточно ліквідована в добу завершення суцільної колективізації, супроти якої від початку аж до розстрілу ця група боролася. Боролася тому, що розуміла, що здійснивши цей захід російська охлократична каста забезпечує для себе безсумнівне панування та підриває самі основи української духовості і української національної державності.

Прямою антитезою до цієї групи, як речників робітничої кляси, був ідеолог шляхетсько-дворянської кляси геніяльний Вячеслав Липинський. Нашадок давно спольщеного українського шляхетсь-

кого роду, римо-католик, але полум'яний патріот, Липинський, в той самий час, як в Україні рішуче виступали шумськисти, на еміграції в своїх "Листах до братів хліборобів" творить концепцію клясократичної України. Піддавши нещадній критиці концепцію К. Маркса і його послідовників щодо його теорії кляс, клясової боротьби і так званої безклясості, вказавши з граничною ясністю, що ніхто ніякої держави не створить, аж доки ту державу не схочуть творити продукуючі кляси даної нації за проводом національної аристократії, що з тих продукуючих кляс вийшла і тим клясам вірна і віддана, — Липинський з властивою йому відвагою піддав гострій критиці український інтелігентський соціалізм, щойно тоді в особі Донцова підводячий крила войовничо-кастовий націоналізм, як рівно ж і оточення клясової шляхетсько-дворянської кляси, що знайшла своє виявлення в скоропадщині. До характеристики його клясового обличчя і його позиції додамо дуже характерну цитату про причини упадку гетьманщини 1918 року. Липинський пише: "Гетьманщина, сама її суть, її історична роль, була захищена від того дня, коли ті, що тоді правила, розігнавши з'їзд Селянських Спілок, стали одночасно балакати з демократичними балакунами. Фатальним для існування гетьманщини було те, що стара наша земельна аристократія замісьць по прикладу своїх батьків, дідів і прадідів самій піти до хліборобського народу, самій поговорити з своїм рідним, хоч і менш земельним братом-хліборобом, самій взятися до його організації, ставши в один ряд з його ж власним авторитетними і сильними провідниками — стала за прикладом трусливих представників інтернаціонального капіталу шукати собі допомоги поміж тими чи іншими інтелігентами таких "популярних" комісіонерів, які б своєю зручною політикою її однароду захищали".

Отже, концепція Липинського прямо протилежна концепції Шумського-Хвильового, бо коли ті хотіли бачити Україну індустріально-агарною у проводі з пролетаріатом, то Липинський навпаки бачив тільки хліборобську, агарну Україну та що її організувати може українська земельна аристократія у спілці з селянством, видавши з себе передусім національну аристократію, тоді як шумськисти цю роль віддавали робітничій клясі, знову ж таки у союзі з селянством.

І не зважаючи на таку абсолютну протилежність клясового і філософського заложення, і Липинський і Шумський стоять на позиції клясової України, бо і шумськисти, як і Липинський — перші з безпосередньої державної практики під'яремної УСРР, а Липинський з прикладу нашого державного будівництва в 1917-20 р. — розуміли, що доки за справу державного будівництва не беруться основні посадаючі засоби виробництва і оборони національно-свідомі кляси — доти держави не може бути. Тому Хвильовий ставить питання руба про дерусифікацію української робітничої клясі, оголошуєчи нещадну війну всім русотяпам і "презернім малоросам", розглядаючи їх як гальмо, що затримує "клясову диференціацію і поступ української нації." Хвильовий піддає нещадній критиці правлячу касту, що дуже швидко витворилася в наслідок ленінсько-сталінської політики всіх тих "Іванів Івановичів", всю ту паразитуючу юрбу на праці робітництва і селянства і Москву, як

центр тих паразитів, як "центр всесоюзного міщенства" та ту "всесоюзну сволоч", що влізла з брудними лаптями "в святая святих революції" — національного і соціального визволення робітничої і селянської кляс³). А Липинський так само вірить тільки в клясову Україну і теорію безклясості називає "словесним шарлатанством", а тих, що її проповідують "здеклясованими магми, за-клинателями і кудесниками", чи "жадібною до влади здеклясованою юрбою, що до ніякої справжньої праці не здатна."

Далі Липинський пише: "Оця інтелігентська утопія розвивається і нищиться образом здійсненного хотіння робітництва: заволодіти в своє — робітниче — посадня власною національною фабрикою, мати право, усунувши посередника капіталіста, одержувати від інших клясів нації (хліборобів, купців, інтелігентів) повну плату за свою працю, і охоронити власною зброєю та власною державою свою власну національну працю і національну фабрику, щоб її не захопив часом, і не підчинив собі якийсь "інтернаціональний" добре озброєний, але ледачий, і до праці не здатний інший пролетарій."

Проти цієї загрози на протязі всього часу взято воювали і шумськисти, громлячи бюрократизацію націоналізованих підприємств та щоразу обстоюючи позицію недопущення робітників з Росії на фабрики й заводи України, про що, між іншим, одверто пише Волобуєв у його статті "До проблеми української економіки."

Так чесний ідеолог шляхетської касти і патріот Липинський перегукується з ідеологами робітничої клясі, такими ж патріотами. І мабуть не випадково високо оцінюючи прикмети тих людей ніхто інший, як Липинський, висловив думку, що коли цим людям вистачить сили і духу організувати селянську і робітничу кляси і витворити з тих кляс українську національну аристократію, то саме вони покладуть основи української державності і, опершись на цілу націю, скинуть з неї ярмо російсько-большевицької охлократії з її кочово-отарними ідеями безклясості і комунізму.

Звертаєму увагу на дуже характерний момент, що в українському політичному світі сьогодні маємо єдину політичну партію (УРДП), яка в собі і навколо себе скупчила людей, що в'язжають себе спадкоємцями української національної революції і пореволюційного ренесансу, і ніхто інший, а саме ця група прийняла основні постулати Липинського щодо розбудови держави, клясового устрою майбутньої України та ідею національної аристократії у формі національної аристократії робітників і селян — основних продукуючих кляс сучасної України.

Та ставши на цю позицію УРДП зіткнулася з "теоретиком" безклясової України Майстренком та чотирма збігцями з ОУН(р), що їм після "Декалога" ця майстренківська маркс-ленінська концепція видалася бо-зна яким "откровеніем".

Треба сказати, що закордоном честь першого оборонця і пропороносця ідеї безклясової України, належить Майстренкові, який ніби без видимої причини, раптом повернувшись (кажемо повернувшись, бо під час німецької окупації писав статті зовсім не марксистські) до твердо засвоєної в Харкові "Азбуки комунізму" Бухаріна, дійшовши в своїх позиціях аж до того, що прирівняв Сталі-

на до Володимира Святого, підкresлюючи, що ста-лінська суцільна колективізація — чин рівний Воло-димирового чину християнізації Руси, що колек-тивізація це єдино правильний шлях, який гаран-тує Україні безперечний поступ, та що ліквідація приватної власності — це надійна основа без-клясовості і людського поступу до... комунізму. Щоправда, цього останнього слова не написав з огляду на вроджену полохливість. Призвавши ко-нечну потребу, законність і непорушність того, що вже зроблене в Україні в галузі аграрній і ін-дустріальній, і обстоюючи статус кво виробничих відносин в Україні, Майстренко водночас прого-

лосив себе запеклим ворогом Сталіна, бо ж він, Сталін, зрадив справжнього, послідовного марксиста — Леніна. Майстренко, як і колись, (за що і просидів 5 років у сталінській тюрмі), повернув-ся до троїцтва, шукаючи в тих колах поживи. За ці діла разом зі згаданими збігцями і був ви-пханий з УРДП. Пізніше Майстренко разом зі сво-їми товаришами продовжує свою діяльність, на-зываючи себе теж УРДП, бо "страха ради іудей-ськаго" не хоче називати себе тим, ким він на-справді є.

В році 1947 з уст до уст снувалася легенда, що з краю прийшли якісь дуже важливі матеріали

Цей канадійський фармер має справжню радість праці, бо він оре **своїм** плугом і **своїми** кіньми **свою** землю, сіяниме на **своїому** полі **своє** зерно для **себе**.

ідейно-політичного порядку, якась особлива концепція майбутнього соціально-політичного устрою України та що "дикий реакціонер Бандера", захопивши ті матеріали, не дає можливості їх видрукувати, бо коли б їх видрукувати, бандерівська організація відразу розвалиться, Бандера прийде чернечий чин, український визвольний рух буде спрямований на правильний шлях.

Треба знати, що в проводі ОУН(р) вже давно точилася боротьба поміж групою так званих катетників з Бандерою на чолі, і групою, що керувала організацією 1943-45 р. р. цебто рештою на чолі з Лебідем, що власне і становила собою закордонне представництво УГВР, як вони себе іменували; натомісъ Бандера з рештою назвали себе ЗЧ ОУН(р). Справою тих матеріалів, що "сховав" Бандера не в меншій мірі цікавився Майстренко з його чотирма збігцями, і ті матеріали були таки здобуті і з'явилися книжка з претензійною назвою "Позиції Українського Визвольного Руху", — що й стала евангелією лебедівської й майстренкової груп. Після її появи лебедівці стали сміливішими і одного погідного ранку, звівши справжній бій, викинули з редакції партійного органу ОУН(р) "Української Трибуни" "недремлющє око" самого Бандери, Вовчука, і захопивши газету, почали на підставі статей Горнового і Полтави зі згаданої "евангелії" друкувати власні статті і нариси. Ці статті і нариси були дуже близькі до майстренкових позицій, бо ж в статтях Полтави і Горнового, як і в Майстренка, наріжним камінем їх концепції є ідея безклясової України та визнання непорушності існуючих в Україні виробничих відносин як доцільних і поступових.

Духовний батько всіх українських націоналістів, а в тому числі і лебедівців, — Д. Донцов — нарешті нестерпів і написав статтю з приводу новоявленої "евангелії", нових "апостолів" Полтави і Горнового і їх послідовників Лебідя, о. Григорія, Стакова, Ребета, Прокопа й інших, що все це накупу, ціла та концепція безклясової України "є нічим іншим, як неокомунізмом". — Та лебедівці, будучи певними, що захопивши "Українську Трибуну", вони здобудуть бандерівські маси на еміграції, знахтували цей батьківський голос остороги, та раптом були заскочені, коли ті "маси" замісъ купувати, читати і кольпорувати "Українську Трибуну" почали ї... палити. За кілька тижнів "Українська Трибуна" вмерла і лебедівські генерали лишились без війська.

От така собі історія цих безклясовиків, чи, як мовляв Липинський, деклясованих інтелігентів.

Історія досить смішна, якби вона не була свідоцтвом надзвичайного, сказати б, катастрофального зубожіння і трагізму сучасної України, бо оцей овоч, оця безклясова дичка-кисличка є нічим іншим, як втратою певними людьми справжньої перспективи, втратою орієнтації під переважаючим впливом більшовицької ідеології, здаю позиції перед ворогом внаслідок зневіри, втоми і смятіння оцих інтелігентів спраглих бачити Україну самостійно і не без претензій в тій державі відограти ролю. Іцей деклясований інтелігент після низки поразок хапається за цю чужу ідеїку, найвно думаючи, що вхопившись за неї, здійснить самостійну Україну і може в такій безклясово-отарній

Україні буде комісаром і правитиме в тій чи іншій галузі колективізованим господарством.

Що ця чисто інтелігентська ілюзія по образу і подобію більшовицької України побудована, є для кожної тямущої людини зрозуміло, але те, що цю ідеїку подають лебедівці, як "ідею з краю", як ідею, що закорінена в масах в Україні, та що сама ця ідея є двигуном революційного руху в Україні (хоч це все разом, ці всі теорії очманілих інтелігентів, є нічим іншим, як виявом їх, а не українських мас позиції), в умовах еміграції, беручи до уваги великий сантимент кожного емігранта до всього крайового, а особливо як це крайове подається під соусом "найреволюційнішого націоналізму", ця марксо-ленінсько-сталінська дичка-кисличка може принести не малу шкоду, пхнувши певну частину нової української еміграції на чужі позиції, тим самим компромітуючи ціле українство за кордоном. Особливо ж коли цю ідеїку подається "як двигун революції в Україні" та що саме так думає наша нація під більшовицькою окупацією. Ця дичка-кисличка може правити за доказ правильності гітлерівського твердження про повну більшовицізацию української нації під совєтською окупацією, яку ці сьогоднішні безклясовики свого часу безкритично прийняли і в їх "революційній" практиці 41-44 р. р. приводили ті "збільшовичі" маси до "революцій-

Це фото показує прадо в безклясівій Україні. Зверніть увагу на вірьовчу упряж, на згорбатіх конях, на патика замість батога в руках першої жінки, на корови в задньому плузі, які мусять виконати плян достави молока і ще й плуга тягати.

Жінки оріуть, бо чоловіки соціалізм будують. Всі вони босі, мають нуджений вигляд, убогий одяг. Збоку — бригадир. Хіба його вигляд не нагадує економа з часів кріпаччини? Про таких будівників безклясової, рабської, держави колгоспники склали таку пісню:

"Кукурудзо, кукурудзо,
В тебе листя косяком,
Бригадир наш у чоботях,
А ми ходим босяком!
Гей, гей, гей! мать!
Нащо було нам брехатъ,
Як нема в що узуватъ?"

Стак народ "шанує" творів безклясового суспільства.

ного націоналізму" з допомогою уславленого пуста. І що про нашу націю подумають усі вільні народи, якщо б нашим безклясовикам пощастило б переконати ті народи, що наша нація саме думає такими категоріями, як вони про це пишуть?

Те, що так думають інтелігенти Горинський чи Полтава, це ще не вся УПА, це ще не вся нація. Ми й не знаємо, хто ті ідеї інспірує і за ними стоїть.

Проте, з практики 1941-44 р., коли був завалений більшовизм в Україні, ми бачили і знаємо, що саме російська безклясова практика в Україні, піднесла на небувалу височину і національну свідомість українських мас, і ніхто інший, а саме ті селяни і робітники вишукували теоретиків і практиків безклясової України, що не встигли втікти з більшовиками, і самі, без німців, давали собі з ними раду.

А тепер що питання, чи закономірна поява цієї ідеї в українській політичній думці? Так, цілком закономірна, як відбиток ідеології пілівки декласованих інтелігентів, як наслідок трагічної ситуації і нещадного терору в Україні останніх двох десятиліть. Чи законна наявність цієї течії? Так, законна, як законне людське невігластво, законна, як законне засвоєння чужих ідеологій, законна, як законне те, що народжені повзати, літати не можуть. Але святим законом є і буде поборювати цю ідею і її носіїв, як ідею ворожу україн-

ській нації, здійснення якої кине весь народ у справді "неключимое рабство", коли замість Сталіна над Україною запанують націоналістичні носії безклясості. Унешкодити ідеї "татарських людей" сучасності — невідкладне завдання української еміграції.

¹⁾Був період (1930-1933 р. р.), коли марківські історики в ССР розглядали цю категорію ідейних рабів, себто людей татарських, як найбільший поступ соціального розвитку старої української історії. Бо вони не хотіли держави (держава за Марксом — засіб панування якоїсь кляси над іншою), а "татарам землю орали та пшеницю й просо сіяли". Татари ж їм лишали частину врожаю, щоб вони могли існувати. Марксисти (і не без підстави) бачили в цих взаєминах прототип сучасних колгоспів. Ред.

²⁾ У безклясовому суспільстві нема кляс, але клясових ворогів — безліч. Ред.

³⁾ Коли в 1924 р. І. Сенченко написав оповідання "Земля", в якому показав невмирущу силу українського селянина (куркуля) і його вміння навіть і за більшевицьких часів багатіти, то Микола Хвильовий заявив, що Сенченко показав "справжнє село, яке нестримним ходом простує по тій дорозі, що виводить його до інтернаціональних ідеалів", себто до клясової диференціації (див. "Нові Дні" ч. 10).

ЮРІЙ ШЕРЕХ

Мені аж страшно, як згадаю

(“Плян до двору” Т. Осьмачки)

Скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини.

— — — — —
А ви
Дивуєтесь, що спотикаєсь,
Що вас і долю проклинаю,
І плачу тяжко і, як ви,
Душі убогої цураюсь,
Своєї грішної душі...

Т. Шевченко

Книги мають свою долю, і літератури теж. Вигнана і бездомна українська література, блукаючи попідтинням, шукає підтриму, і часом (зрідка) знаходить його в зовсім несподіваних місцях. На новій книжці Т. Осьмачки стоїть позначка, що її видало видавництво Українського Канадського Легіону. Чому, власне, це видавництво видає твори красного письменства? Хто є та добра душа, що, сколовавши за цією назвою, простягла руку допомоги жебрущій літературі? Ясно одне: ця добра душа мала настільки ж добре наміри, як і брак кваліфікації для їх здійснення. Книжка аж кричить своїми сторінками про те, що її видано некваліфікованою рукою, що їй бракувало досвідченого редактора, ба навіть що вона взагалі не знала, що таке редактор.

Докази? Їх, на жаль, дуже багато. Що значить фраза: "Південне сонце неначе кінець велетенського колоска з розпеченими остюками, зупинило попівські поля, село і облупану церкву разом з кладовищем, які були все такі не такі чутливі, як людське око" (50)? Що значить фраза: "Цілком і зніяковіло здалася дівчина разом із своїми запевненнями тітці Лепестині" (53)? Що значить "Торкаючи його обережно пальцем указової правої руки" (115), — яка це указова рука і скільки в людини правих рук? Якби книга мала редактора, він показав би авторові, що не можна на тлі сковитої і чистої мови з київським забарвленням уживати таких слів, типових для емігрантської мови (і західноукраїнської), як бараболя (67), акція (в значенні дія, 75), на найвищу скалю (90), уро́єння (158), бо це слова іншого середовища і іншого часу, бо це докази того, що навіть такий суцільний поет як Осьмачка прожив не один рік на еміграції і в таборах, але цей доказ не потрібний у книзі про село Київщини 30-х років. Редактор вказав би авторові, що в ці роки не було посади "районного комісара" (85), що ніколи не існувало газети "Харківський комсомолець" (104), що не могли поставити до колгоспного трактора людини, що не пройшла перевірки і не заповнила всяких анкет (149) — і багато подібних дрібних неточностей. Нарешті редактор просто виправив би стовідсотково фантастичний правопис книги і ще

в тисячу разів химернішу пунктуацію, які роблять книгу просто небезпечною для всякої звичайної людини без філологічної освіти.

Та люди доброї волі з Українського Легіону, природно, не знали, що всяка книжка всякого автора потребує не тільки паперу і складача, а і літературного редактора, що вдесятеро більше потребує його книжка, писана автором похапцем по горищах і закутинах, ночами, після виснажливої праці вдень і після біганини по всіх тих місцях, де автор сподівається знайти співчуття і підтрим. А автор тепер такий радий, коли хтось згодиться відрукувати його твір, що і не думає про щось інше. І так навіть ті нечисленні твори нашої літератури, що їм щастить добрatisя до друкарського варстата і до читача, виходять попсованими і знеціненими.

Але тут мені скажуть: чому ви вказуєте на дрібні помилки і на неправдоподібності в деталях, коли в повісті Осьмаччині є далеко більші неточності, що лежать у самій основі задуму, ба навіть у назві твору? Адже плян до двору — це не було виселення селянина за політичну провину, за підозрілі вчинки, як показує Осьмачка. Плян до двору — це був вид економічної репресії, коли на селянина накладали такий податок, якого він не міг сплатити, і приводом до його вигнання з власної хати була саме несплата цього непосильного податку. Адже не могло бути таких представників влади, що скидали б непокірних селян з кручи в річку, бо ті представники самі трусилися перед ГПУ-НКВД, і всі свої жертви мусили віддавати туди. Адже... таких адже можна б навести дуже багато.

Ризикуючи бути парадоксальним, відповім усе таки: ці істотні, наочні, явні невідповідності дійності не мають жадного істотного значення, таке значення має тільки правдоподібність дрібних деталів. Розгадка цього парадоксу лежить у мистецькій методі Осьмачки. Пише він поезію чи прозу, — він однаково лишається поетом. Для поета важить прозирання в суть явища, а не відтворення його, цього явища, конкретної форми. Що з того, що формально плян до двору був нібито способом стягати податок, — коли в суті речі це був спосіб знищити або упокорити лицарських синів українського села? Поезія Осьмачки не реалістична в розумінні копіювання форми життя, вона реалістична або, коли хочете, надреалістична тим, що, відкидаючи факти газетного порядку, як шкарапущу з горіха, витягає на світло, перед наші очі суть явищ. Є за реальністю кожноденної метушні і настроїв вища реальність, — назвімо її реальністю історії, назвімо її реальністю Божої правди на землі — ця вища реальність, ці процеси позвів людини людині і Богові і Бога людині, — ось зміст Осьмаччині творчості взагалі і його нової повісті зокрема.

І тому, коли поет відкидає ті форми явищ і ту позірність, які перешкоджають бачити сутність, ми не протестуємо проти цього, а приймаємо це. Та цього не треба в тих деталях, які не мають значення для розкриття глибинної правди, і тому неправдоподібності в тих деталях вражают нас, вони перешкоджають нам вірити в правду цілості, — а це велика загроза для мистецького твору.

З тактом мистця, що не хоче відтворювати "хід подій", а прагне показати правду історії певного часу, але воднораз поза часом — Осьмачка взяв

не роки колективізації, не жахливі сцени голоду імені Сталіна, а розмірно спокійний час, коли колгоспи вже зорганізовані і діють. І він показав, що за цим зовнішнім спокоєм нема спокою внутрішнього, що в цьому світі далі чинні пекельні сили руйнування і знелюдинення людини. Він розкрив це як поет, засобами поезії. Його книга не для соціологів, істориків права або економістів. З неї не довідається ні про конкретні форми визиску селян, ні про правне оформлення цього визиску, ні про розмір трудодня в колгоспі. Навіть картини побуту не відтвориш з цієї повісті, хоч сила побутових деталів розсипана по її сторінках. Те, що вона дає, — це стан людини, української людини, супроти інших людей і Бога, — стан, спричинений системою, в якій ця людина опинилася. Ми можемо за книгою відтворити і суть цієї системи, — але не просто в її зовнішніх виявах, а через їх проекцію в душі української людини. Спustoшене не тільки село, почорніли і похилилися не тільки колись білі хатки: далеко гірше: люди, здичавілі й збайдужілі, цураються власної душі. Згадайте сцену арешту Нерадька: "Міліцай... підійшов до Нерадька. А чорний, глянувши на його, моргнув бровою, і обидва разом ухопили лежачого за ліву руку і рвонули з місця. Нерадько впав на діл, застелений соломою, так незgrabно важко, **немов мішок, повний піску**". І потім зараз же почув, як з очей біжать без плачу (Без плачу, читачу! Ю. Ш.) гарячі слози від почуття безсиля і безмежного горя. Але вже воротя не було, аби якось зменшити свої муки". Спustoшення людської душі — страшніше від економічної руїни, від політичної неволі. "Програма страшна тільки тоді, коли армія вже сама в свою боездатність не вірить", писав В. Липинський.

Спustoшення і збайдужіння людської душі означає втрату Божого в людині. І це є справжня тема повісті Осьмачки. Чи в цьому ж не показано правди уярмленої України? Плян до двору в інтерпретації Осьмачки — не економічно-юридичний захід окупаційного режиму, це плян розлюдження людини, це, власне, плян до душі. Здійснення пекельного пляну зруйнування людини в людині письменник показує почали через сюжет, але головне через загальний кольорит. І тому головний герой твору — це його кольорит.

У сюжеті спustoшення людської душі показане безмежною пасивністю людини, коли вона бачить загибель сусіда, чи близького, і не допомагає, коли вона навіть сама себе не рятує, коли вона навіть іде на службу ворогові (Скаун), а рятується тільки в смерть, — чи це буде сліпий бунт Євгена Шияна або Полікарпа Скауна, чи самогубство Тимоша Клунка. Навіть нібито активне тікання Нерадькове від небезпеки відбувається радше інерцією, — як штовхнув його тікати Скаун, так він і далі тікає, якось механічно, як куля, пущена по похилій площині, котиться далі й далі. Так пасивно вмирає Софія Шияниха, така пасивна навіть маленька Ніна. Люди живуть і діють як автомати, як накручені пружиною ляльки, скоряючися інерції диявольської системи. Часом спалахне стихійно іскра протесту в їх душі — і тоді так само автоматично, сказати б, дерев'яно діють вони в іншому напрямі, ідучи з невидющими очима до загибелі. І це страшна правда автоматизації людської душі, типова для советського ладу, яка є може головним

вислідом низки політико-адміністративних і терористичних заходів.

Але особливо відчутно цю страшну правду показано через кольорит повісті. Як Франціско Гоя малював жахіття війни не фотографуванням окремих сцен, а згущенням деталів у кошмарні видива, так робить і Осьмачка. Його селяни ходять без співів, розмов і вигуків, наче безтіесні, "наче на вітрі тіні димків", — навіть не тіні чогось реального, а тіні димків. Ніч у його селі — союзниця хижакства й розбою. Виуть голодні собаки в ярах, роздираючи беззахисних зайців. А коли витя замовкає, панує над світом смертельна тиша, як та тиша, під час якої летить смертельна куля до чиїх живих грудей. Люди почувають себе, як маленька тварина, "що впала у річку і знесилено плаваючи у глибокій воді, не кричить, а тільки дивиться жалібними очима". Над селом висить безверха, спустошена дзвіниця, де замість хреста почеплене відро, що чорніє вночі, "неначе велетенський ніготь, зірваний у дивезного покійника". Ale і цього образу поетові мало, і він змушує комсомольця-безвірника політи на ту дзвіницю і викинути в те відро кота, що моторошно кричить цілу ніч, а "вранці люди бачили, як з глиняника висіли котячі кишкі і бачили, як капала з них кров". I що ж тут дивного, коли порядкує в цьому світі диявол, диявол, що заявляє "Не той важний, хто сотворив небо, а той, хто ним порядкує!"

Це, звичайно, не той розляпистий картинковий диявол, що проти нього дехто з наших стовідсотково-еміграційних публіцистів кліче своїх беззубих соратників на хрестовий похід. Це диявол, що засів у людській душі, що отруїв її, що спопелів її, перетер її на гнилий порох. I не хрестовим походом і заяложеними фразами можна прогнати його і вилікуватися від його отруті. Це диявол, що посідає не тільки подоланих, а і тих, хто нібито стоїть нагорі і командує українським селом. З великою правою показує Осьмачка, які нещасні і злякані і всі ті Єшки Хахлові і Тюрини, як і в них нічого нема від людини. Бо всі приреченні, хто перестав бути людиною, хто втратив у собі подобу Божу.

Тут сила і правда Осьмаччиного твору. I вона змушує вірити в найдикіші речі, яких ніколи не було в дійсності, але які могли б бути, бо вони випливають із суті системи. Такий є, наприклад, божевільний план Тюрина перевиховувати куркулівен організацією з ними будинку розпусти для районового начальства, — річ, якої, звичайно, ніде не було, але якій в суті речі ніщо не суперечить у системі дияволового царства. Bo коли можна щороку мобілізувати сотні тисяч дітей, відри-

"В урочистих актах законодатних, у війні за волю і повстаннях міцю виявив наш народ свою волю непохитну — жити незалежним державним життям.

Боротьба за це нашого народу не припиняється і не припиниться.

Нехай вона буде довга і вперта, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна — хоче чи не хоче того Європа — таки буде."

Симон Петлюра

ваючи їх від родини навіки і виховуючи в інших землях по касарнях, — то чому власне не можна "перевиховувати" таким способом "дочок клясово чужого елементу"? Якщо "Старший боярин" був синтетичною правдою про стару Україну, соняшну країну поетових візій, то "План до двору" дає синтетичний образ панування сатани в Україні, і в своїй синтетичності цей образ правдивий.

Але невже диявол панує цілком? Невже людське серце обідніло до краю? Невже іскра Божа в душі українській погасла остаточно? Інакшими словами: невже нема надії на рятунок? Поет показує нам світлі плями. Це українська природа, яку чей же бачать і таки сприймають його герой: "А тим часом за садком сонце з-за верби близнуло промінням тополі в листя і пронизало її неначе маленьку хмарку тихими смугами золотого дощу. I кожний, вглядівши її з лугів, не втримався б і вимовив би: "Слава Тобі, Господи, і сьогодні зійшло сонце, хоч і сьогодні катівська влада на Україні". Та це в умовному способі, з тим характеристичним би! Чи ж бачать ще люди ту золоту українську тополю, чи ж радіють їй? Про це ми не довідуюмося нічого.

Другий момент — це радість творчості. Це сцена, коли Нерадько розкриває в собі мистеця, маючи портрет баби Лепестини. З великою силою і патосом показано цю радість творчості. Ale надто випадкова вона, нічого нам не відомо про млярські нахили і здібності Нерадька, це якесь зовсім від нього незалежне і ним не викликане проявлення, воно зникає, як і приходить, воно не було метою свідомих зусиль героя, — і тому воно теж не розсіває темряви.

I третій момент — втеча Нерадька за кордон у фіналі повісті. Та тут ми вже зовсім не віримо Осьмачці. I не тільки тому, що цей фінал з несподіваним убивством, з викраденням автомобіля, з наїльним пересеком через пильно охоронюваний румунський кордон сильно пахне продукцією Голлівуду. Що він випадає своєю авантурницькою бравурністю з нагнітально-маячного стилю повісті, а, мовляв Липинський (хоч і з іншого приводу), "Їдучи на мотоциклеті, з газеткою в кишені, старих дум запорозьких творити вже не можна". Ale головне тому ми не віримо цьому фіналові і не зважає він нам байдарости, що він не випливає з хотіння і волі Нерадькової, що він випадковий, що в ньому, власне, теж радше діє інерція: от зустрів Тюрина, от зустрів Мархву, ці зустрічі самі штовхають до якихось вчинків, і людина робить ці вчинки не тому, що хоче, а тому, що вони самі робляться. Тут, як і передше, герой Осьмаччині пасивні, вони — знаряддя якихось інших сил, а щоб подолати диявола в душі людини, треба саме активності цієї людини, треба її свідомої волі.

Цього не показав Осьмачка в своїй повісті, і це змусило його втекти, як Маленька Ніна, до казки про прекрасного гетьманенка, що десь їздить лісами й нетрями і колись, не знати як, визволить Україну. Ale прекрасна казка все таки лишається казкою, і ми не бачимо, які сили підтримають того гетьманенка, хто прокладе йому шлях до України і головне, до душ людських в Україні. Повість Осьмачки — повість про присмерк людської душі. Її колгоспники ніколи не співають. Колгоспники в Україні співають попри все, бо вони живі попри все. Режим згасив багато великого і шляхетного,

але він не згасив української душі. Завоювання диявола великі і страшні, але він не завоював усього. У похмурому кольориті Осьмаччині України є багато тіні, але бракує світла, того світла, що непереможним потоком струмувало на сторінках "Старшого боярина". Може після тези "Старшого боярина" і антitezи "Пляну до двору" Осьмачка напише синтезу, Україну, що росте в майбутнє — і тим створить трилогію про українську правду і волю?

**

Емігранти дуже багато говорять і пишуть про Україну. Але страшна річ: чим більше вони про неї говорять і пишуть, тим більше вони втрачають уявлення її. Замість реальної країни з реальними обшарпаними і пройнятими турботою за своє існування людьми виростають якісь несамовиті герої, якісь казкові міста-візії, оповиті серпанком мрії. Є в цьому багато принадності й приемності, але є і багато небезпеки, як вона є в кожному самозасліпленні. Отой напівлегендарний "підсоветський українець" стає або ідеальною істотою, що нічого не перейняла від совєтської системи і лишилася ідеальною людиною, або навпаки, цілковито зіпсована жертвою системи, жертвою, що потребує сурового перевищкулу в диктаторській системі, якщо навіть не просто покарання. Обидві ці ілюзії однаково згубні.

Становище літератури тут особливо складне, бо література, з природи речей, плекає мрію, і як зробити, щоб ця мрія не породжувала також і політичних ілюзій? "Обемігранчування" кожного письменника, як і кожного поза батьківчиною сущого взагалі, приходить поступово, непомітно, але певно і невблаганно. Осьмачка з усіх наших письменників може найбільше зберігає в своїх широких грудях українського повітря, віddaє в своїх творах запаху українського села і української людини. Але і він емігрант. І це позначається на "Пляні до двору". Це позначається на тих мовних зривах в емігрантщину, що про них я вже казав. На загальній концепції повісті, яка правильно і глибоко розкриває німотно-пасивну збайдужілість людини під совєтами, але забуває про інші сторони того життя і людини. Нарешті, на тому, що часом поет забуває свою, поетичну методу бачити світ і розставляє політичні точки над своїми поетичними і, ніби він пише агітаційно-газетний твір, а не синтетичний образ людини на спустошений землі. Для чого, подавши красномовний образ німого походу колгоспників на панщину, додавати від себе: "Сумно, аж моторошно від такого соціалізму!"? Для чого оті повторення про "жаданий кмунулю людський скон", про "совєтський жах"? Хіба не самому Осьмачці належать слова: "Роздратованість туманить розум, а злоба убиває надіннення"?

Це непотрібна падь емігрантщини, емігрантської примітивної газетчини, тим більше непотрібна Осьмачці, що він уміє піднести від політичного до людського і космічного, — ну, хоч би в мотиви тиші, тюремної тиші, що панує у нього над селом, над душами людей, що до неї його герой з жахом жалем і жадобою вслухаються. Непотрібна і тому, що сама метода Осьмачки — назвіть її експресіоністичною, назвіть її сюрреалістичною, це все одно — що ця метода дозволяє йому зовсім інак-

ше, зовсім по-своєму, зовсім поетичні розставляти крапки над і.

Розкриймо останню сторінку повісті: герой авторові на мистецькій виставці в Києві. Вони бачать там — обов'язкові бюсти Леніна і Сталіна. Вони дивляться на ці постаті, — і: "Серед залі постаті Леніна і Сталіна замість чуба, одежі і чобіт враз покрилися білою шерстю і на пальцях, і на вухах, не змінивши природних рис їх обличчя. Вони повернуті були уже до художників, і в кожній правій руці тримали по такій сокирі, якими колись кати одрубували винуватцям голови ще за часів московського середньовіччя". Це теж "точка над і", але це точка, поставлена поетом. Мистецька метода Осьмачки — це метода мітотворення, жива в кожній живої нації, жива в українському народі, і жива в його, народу, поета. Ця метода дає Осьмачці змогу перетворювати світ, як він, поет, хоче. Всякий письменник — мітотворець, але мітотворче сили Осьмачки особливо сильна і особливо наочно випливає з народньої.

Нерадько, малюючи портрет діда, намалював замість обличчя гарбуз: "Гарбуз залишився гарбузом. Художник тільки у тих місцях, які найбільше були, як йому здавалося, похожі на дідові щоки, почепив ще по одному гарбузовому хвосту, що звисали неначе вуса, але на зразок почепленого рогача кінцями вниз". Це в шаржі, але манера, творча метода самого Осьмачки. Як кожний справжній поет-мітотворець, він володіє здібністю замість людини намалювати гарбуз і замість гарбуза людину. Це велика здібність, і багато з творця, що її поєдає, спитають. І горе тим мітотворцям, які своїми мітами ведуть від правди до згубних ілюзій. У наших обставинах це вільно чи мимовільно роблять ті, хто піддався емігрантським ілюзіям. Не можна сказати цього про Осьмачку сьогодні. Але перші познаки цього можна розглядіти. Їх ще не було в "Старшому боярині", пройнятому українським сонцем, третмінням прозорого повітря з-над Дніпра. Але зародки їх є в "Пляні до двору". Вони тим небезпечніші, що їх майже не можна помітити самому, як людина, що носить у собі бацилі хвороби не помічає їх, поки вони не спричинять вибуху хвороби. Тим часом здорована натура поета зовсім не повинна їм скорятися, в ній є досить душевних сил, щоб їх побороти.

Нова повість Осьмачки виросла з спогадів страшних років, — "Мені аж страшно, як згадаю", — із бажання правди і із бажання помсти. Все це речі законні і зрозумілі і потрібні. Важить одне: щоб бажання помсти не стало понад бажанням правди, щоб страх не переріс у бажання помсти, обминаючи бажання правди. Творчі, значущі міти завжди були сильні тим, що вони краще і глибше бачили правду, ніж її можна вздріти в газетних звітах. Але нема такого творчого міту, що виріс би з почуття помсти, яке перемогло почуття правди. Такий міт небезпечний потрійно: для поета, для літератури, для нації. А його дуже легко породжують еміграційні обставини.

Осьмачка, найбільший мітотворець нашої сучасної літератури, прийшов на роздоріжжя. Шлях лежить або до здоров'я, віри і правди — або до емігрантських сліпих ілюзій. Ждемо третьої повісті про Україну і віримо, що поет знайде її на першому, ним обраному шляху.

Березень 1951.

Михайло Дмитренко

Михайло Дмитренко народився 1908 року в м. Лохвиця на Полтавщині. Революція позбавила родину майбутнього мистця всього того, що вона тільки мала і вже на 14 році життя, закінчивши семилітню школу, М. Д. без всяких матеріальних засобів виїхав до Києва пробувати щастя навчитись мистецької справи. Працюючи на товаровій станції, рубаючи дрова та чистячи трамваєві колії від снігу, юнак вчиться в художньо-індустриальній школі. По закінченні її в 1926 році вступає, витримавши конкурсні іспити, до Київського Художнього Інституту, фундаторами якого ще в 1917 році були відомі українські мистці проф. Федір Кричевський, проф. Василь Кричевський, проф. Михайло Бойчук та інші.

Так Михайло Дмитренко попадає в справді мистецьке оточення, яке підсилювалось частими мистецькими виставками праць професорів та студентів Інституту. Зріст українства у ті часи та ще живий зв'язок з заходом Європи витворювали в Києві справді українську мистецьку атмосферу і давав студентам, в т. ч. й Мих. Дмитренкові, велиki надії на майбутнє.

Але вже і в ті часи велася жорстока війна Росії з Україною, яка вже тоді в малярстві мала тенденцію перерости Росію, залишити її позаду. Часто бувало, що твори українських мистців, які верталися з закордонних виставок через Польщу, то там з наказу радянського консула вони ховалися в льохах консулляту, а виставлялися твори переважно російських мистців. Не такто легко було виставляти українські картини і в самому СССР, тому праці таких майстрів, як Ф. Кричевського, Ан. Петрицького, Падалки та інших не були спопуляризовані так, як то їм належало б. Росії просто невигідно було показувати зріст українського образотворчого мистецтва, бо воно затемнювало російських майстрів.

Пізніше справи пішли ще гірше — українських

мистців почали просто винищувати фізично. Так майже вся нова, а пізніше й середня генерація українських мистців була винищена органами ГПУ.

В таких умовах вчився і працював Мих. Дмитренко. В 1930 р., закінчивши Інститут, він працює в різних театрах та на декоруванні міст (будинки, площа, парки) до різних політичних кампаній та свят. Це був єдиний спосіб заробітку майже для всіх мистців, навіть і для професорів. Та й що можна було робити інше? Чи міг мистець довший час працювати над якоюсь картиною, коли він мусив їсти і в щось одягнутися? А коли він і намалював картину, то хто ж її купить у нього, коли з людей в добу соціалізму стали бездомні, голодні й голі раби, про яких справді можна було співати: "Гівстаньте, гнані і голодні!"

В 1934 році Мих. Дмитренко розпочинає свою педагогічну працю в тому самому інституті, який він недавно скінчив. В Інституті він працює аж до 1939 року. Спочатку як асистент свого колишнього проф. Кричевського, а пізніше уже самостійно, як доцент рисунку.

В 1939 році виїздить до Львова з групою мистців, яких відрядив Інститут і управа Спілки Мистців. Пізніш його залишають у Львові для організації там Спілки Радянських Мистців Зах. України. Переування на зах. землях було найсвітлішим моментом в його житті, бо саме там він мав змогу вперше побачити кусочек непограбованого ще життя. Він намагається робити все можливе, щоб зберегти мистців Зах. України від тої трагедії, яку пережили мистці підсоветської України. І справді, за час першої советської окупації зах. областей там не загинув від рук НКВД жоден український мистець.

В 1941 році добрі люди попередили Мих. Дмитренка, що буде війна і сліди було виїхати десь в гори, щоб уникнути евакуації. Вінскористав з цього попередження і по відступі більшовиків не-

М. Дмитренко. Деталь розпису бані церкви Благовіщення у Городку, Львівської області.

М. Дмитренко. Янгол.
Деталь розпису вівтарної стіни церкви Благовіщення у Городку, львівської області.

гайно вverteається до Львова, де й далі лишається в управі Спілки Мистців разом з Е. Козаком, С. Луциком та іншими відомими мистцями. Він проявляє найбільш активну діяльність по організації Спілки Мистців. До Львова приїздять найвизначніші наші мистці, залишаючи Київ, Полтаву, Харків та інші зруйновані війною й совєтським та німецьким терором міста. Львів стає майже центром українського мистецького життя. У Львові тоді були такі мистці: Проф. Василь Кричевський, Мих. Мороз, Юрій Киянченко, Кость Бульдин, Борис Круків, Едвард Козак, Мих. Козик, С. Луцік, Надія Компанієць, Антін Павлось, М. Мухин, М. Неділько, Людмила Морозова, С. Литвиненко, Л. Перефецький, Д. Іванців, І. Іванець та багато інших. Наявність такої великої кількості мистців дало змогу влаштовувати виставку за виставкою, що викликало велику зацікавленість громадянства образотворчим мистецтвом.

В 1943 році у Львові була влаштована конкурсова образотворча виставка під гаслом "за кращий мистецький твір українського характеру". Жюрі конкурсу призначило першу премію з ділянки малярства Михайліві Дмитренкові за його картину "Дівчата з Заліщик".

В той же час Мих. Дмитренко разом з Вас. Дядинюком на рекомендацію митр. Шептицького одержали замовлення на розмалювання церкви Благовіщення в Городку (коло Львова). Обидва мистці за півроку виконали в темпері 48 проектів композицій. Мих. Дмитренко виконав тоді такі великі композиції: "Розп'яття", "Ангели", "Апостоли", "Хрищення в Йордані", "Воскресіння", "Нагробний плач" та інші. Частину з них він привіз з собою до Торонто.

Крім того у Львові Мих. Дмитренко малює ба-

гато портретів визначних українських громадян, багато жіночих портретів, ряд картин з району Заліщик та велику композицію "Існя" (див. обкл. "Нових Днів" Ч. 9 за 1950 рік). Одночасно виконує ряд малюнків до серії "Україна", задуману, як розкриття правди про поневолену Україну. Репродукції з цих рисунків були вміщені в ряді чужинецьких газет і журналів.

В 1944 році Мих. Дмитренко опиняється на еміграції, де разом з Е. Козаком, С. Луциком та С. Гординським відновлює Спілку Образотворчости Мистців, яка влаштовує цілий ряд мистецьких виставок у Мюнхені, Регенсбурзі та в інших містах Німеччини.

Мих. Дмитренко організує також цілий ряд мистецьких видань "Українське Мистецтво" (альманахи ч. 1 та ч. 2), книжка про трьох кращих українських різьбарів на еміграції (Крук, Павлось, Мухин), яку написав С. Гординський та альбом "Українське Маллярство" (20 кольорових репродукцій) — це справді подія в історії українського мистецтва. На такі видання не може спромогтись Україна під советами вже цілих 30 років, а тут в еміграційних умовах українські мистці власним коштом видають це все. Завдячувати ці видання треба Е. Козакові, С. Луцикові, С. Гординському, а найбільше Михайліві Дмитренкові.

Тепер Мих. Дмитренко перебуває в Торонті і разом з групою мистців приступає до мистецького викінчення православної катедри св. Володимира в Торонті.

Крім того він має намір організувати всесвітню виставку українських мистців. Віримо, що й це йому вдасться, як уже вдавалося багато того, що він починав робити.

П. К.

РЕЦЕНЗІЙ

О. Болотенко, "КОЗАЦТВО І УКРАЇНА", Торонто, 1951 р., стор. 88+6, вісімка.

Україна вже цілі століття стоїть у змагу з Росією. Коли, починаючи від часів по Хмельницькому, ми намагалися лише якомога менше віддати Росії, себто вели оборонну війну, то пізніш, починаючи від Шевченка, ми ведемо з Росією війну наступальну, себто намагаємося (і не без успіху!) якомога більше вернути раніш награбованого. Цей бій ведеться в усіх ділянках: духовій і матеріальний. Нема сумніву, що ми стоїмо перед остаточним рішальним, боєм з Росією, наслідком якого має бути наша повна державна самостійність. Щоб вибороти самостійність прийдеться, очевидно, вести війну на фронтах, як це вже й було в часи нашої національної революції. В цьому, великому змаганні ми не смімо нехтувати нашими союзниками — по неволеними народами, а одним з найближчих наших союзників, який може забезпечити все праве крило фронту Україна-Росія, будуть козаки. Навіть не активна підтримка наших змагань козаками, а лише їх нейтральність принесе нам скорочення фронту на добру тисячу кілометрів. Ось чому козача проблема до певної міри є першорядною нашою проблемою.

На жаль, ні наші політики, ні навіть наші письменники, які завжди йшли (і досі йдуть!) попереду політиків, цього ще не враховують і на нашому книжковому ринкові ще й досі майже нічого не з'явилось не тільки про козаків взагалі, а навіть і про кубанських козаків, які є частиною нашого народу. Проте, це добре враховують росіяни і зробили козаче питання одною з важливіших своїх проблем. Вони втратили надію на Україну і звернули всю свою увагу на козаків, щоб не допустити їх до союзу з Україною, видаючи з цією метою багато періодичної й неперіодичної літератури.

Ось чому поява такої книжки повинна стати в центрі уваги нашого громадянства і преси. Про мету своєї праці виразно говорить і сам автор у передмові до неї: "Мета цієї брошури — унайстисліший спосіб ознайомити читача із заселенням козачих земель та перебігом подій на них до і після революції", щоб читача "орієнтувати, з кого складається населення козачих земель, як воно ставилося до України та чого можна сподіватися від нього в майбутньому."

Книжка має такі розділи: 1. Княжа доба, 2. Українська козача держава Б. Хмельницького, 3. Занепад української козачої держави, 4. Часи гетьмана І. Мазепи, 5. Дальше лихоліття в Україні, відновлення й 2-го руйнування Запорізької Січі, 6. Із Запорізької Січі на Кубань, 7. Творення із залишків війська Чорноморського й переселення його, 8. Заселення Кубані й Чорноморщини, 9. Заселення Тереку, Лінії й склад населення в козачих краях перед революцією, 10. Господарське й громадське життя на П. Кавказі до революції, 11. Перші пореволюційні дії на козачих землях, 12. Кубань після революції 1917 р., 13. Умова з Добровольчою армією й спроба федерації з Україною, 14. Спроба творення Доно-Кавказького Союзу, 15. Піrijняття конституції "Кубанського Краю", 16. Денікін против Краснова, Законодавча Рада відстоює самостійність, 17. Кубань притистається Денікінові, 18. Південно-Російська конфе-

ренція, 19. Паризька делегація та гвалтування Денікіним Кубані, 20. Відновлення погвалтованих установ, 21. Верховний Круг Дону, Кубані й Тереку, 22. Останній похід на свої землі, 23. Козаки в Криму, 24. Козаки на еміграції, 25. Козаки у 2-й світовій війні, 26. Козаки під окупацією, 27. Козацтво під советами, 28. Висновки.

Уже сам зміст книжки, як це видно з вищенаведеного переліку, свідчить про потребу знати її кожному українцеві, а особливо тому, хто цікавиться політикою. Книжка подає велику кількість історичного, економічного та політичного матеріялу, написана легкою й доступною всім мовою. Прочитавши цю книжку, кожен матиме повну уяву про минуле й сучасне козацьких земель, зокрема Дону, Кубані, Чорноморщини та Тереку, які або є частиною України або безпосередньо межують з нею, і зможе вже, озброївшись цим матеріалом, скеровувати свої сили на виривання козаків з під російської орієнтації, що значно зменшить силу Росії і улекшить нам боротьбу з нею.

Книжка має й цілий ряд недоліків. Мова потребувала б редакторського пера, жахлива коректа, є й технічні недоліки — редакторські й друкарські.

Ціна книжки дуже мала — лише 0.75 дол. Замовлення на неї слати:

Mrs. Stepurak, 44 Langley Ave., Toronto, Ont.
Д. Троян

"НАШЕ ЖИТТЯ" — ілюстрований місячник, видає Союз Українок Америки, Філадельфія, ЗДА.

Серед дуже нечисленної преси, присвяченої жіночим справам, місячник "Наше Життя" займає одне з перших місць. Навіть сам вік його існування (8 років) свідчить, що цей журнал стоїть уже на певній дорозі, що перші труднощі, які неминуче стоять перед кожним новим виданням, він уже переборов і тепер йому лишилося тільки вдосконалювати себе і здобувати все нові й нові читацькі й авторські кадри. Перші кроки до цього вже та-кож зроблено, бо СУА, як видавець журналу, ухвалив перевести свій орган з газетного типу видання, яким він досі був, на журнальний та ще й ілюстрований.

На сторінках "Нашого Життя" читач зустріне різноманітний та дбайливо дібраний матеріял: статті на загально-громадські теми, статті про національно-культурних діячів, зокрема про жінок, статті на історично- побутові теми, на виховавчі (тут варта уваги стаття О. Кисілевської "Американські батьки й діти") та інформативні матеріали про життя СУА. Крім цього всього спеціальнє місце відведено в журналі для Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО). І це дуже правильно, бо журнал обслуговує не тільки жіноцтво ЗДА, а й жіноцтво цілого світу, особливо з нової еміграції. В цій ділянці взаємної інформації особливо велике значення має відділ жіночих організацій у місцях нового поселення українців — Австралія, Африка, Венецуеля та інші, де жіноцтво відчуває особливо велику відірваність. Одно з перших завдань такої сторінки було б налагодити жвавий кореспонденційний зв'язок з цими далекими жіночими осередками і навіть з окремими особами.

Особливу увагу треба б звернути також на сторінку СФУЖО, на якій слід би розмовляти між со-

бою всім жіночим організаціям світу. Ця сторінка мусіла б стало розростатися і може з часом навіть перетворитись в окремий орган СФУЖО.

Літературна частина "Н. Ж." поки що не може цілком вдовольнити. Хоч на велику кількість літературного матеріалу не дозволяє розмір журналу, але все ж таки нехтувати літературними творами не можна. Правда, в журналі бачимо вже імена відомих нашому читачеві Ганни Черінь та Софії Парфанович. Крім того в журналі вже вміщено досить жваво й цікаво написані інтервю з педагогом-режисером О. Добровольською та співачкою М. Полінняк-Лисогір. Та цього ще мало. Треба залучити до участі в журналі більше літературних імен. Не конче тут дбати про авторів-жінок чи про твори на "жіночі теми" — наша жінка настільки культурна й освічена, що вона вже цікавиться загальними проблемами, в т. ч. й літературними. Треба також містити на сторінках журналу і зразки кращої поетичної творчості. Поруч з тим конче треба впровадити відділ рецензій та бібліографії — жінка мусить знати, що в нас видається і яку вартість воно має. Без цього в наш вік не обійтися.

Як найширіше треба також вітати появу дитячого відділу "Нашим малятам", що є обов'язковим додатком для кожного жіночого журналу. Сподіваємося, що при добром редакуванні він зробить велику користь нашим дітям.

Закінчути цей побіжний огляд останніх чисел журналу "Наше Життя", можемо побажати йому розвитку та найширшої підтримки від нашого жіноцтва.

Н. Синявська

З НОВИХ ВІДАНЬ

В. Чапленко, "ЛЮДИ В ТЕНЕТАХ", том 1 і 2-й, разом 260 стор., видання Клубу Приятелів Української Книжки (видавець Іван Тиктор), ціна обох томів разом \$ 2.00.

Ця сатирична повість відомого письменника реаліста, В. Чапленка, заслуговує на особливу увагу читача, особливо того, що з власної практики не знає умов життя в ССР. Повість написана легко, зразковою українською мовою і гарно видана. Ця книжка буде бажаним гостем у кожній українській родині. Замовляти:

*Ukrainian Book Club, 834½ Main Str.,
Winnipeg, Man., Canada.*

"ЦЕРКВА І НАРІД", український православний місячник ЧЧ. 3 (березень) і 4 (квітень).

Журнал видається з благословіння архиєпископа Мстислава, редактує колегія на чолі з І. Ф. Власовським. Цей місячник тепер є мабуть найкращим українським православним періодичним виданням в цілому світі. В журналі поруч з цікавими і солідно обґрунтованими статтями на церковно-релігійні теми є багато статей на церковно-історичні теми. Особливо цікаві статті "Що таке автокефальність

В. Скорупський

**

Крізь ліс і стежка і сліди наохрест,
І померками дерева багаті;
Не рідше стелиться під ноги мох тек,
Анік тоді, коли не знавши хати,
Я межи листя загрібався спати.

Такий той ліс, що на узбіччю мріє
І сутінками землю вічно криє,
Сліди наохрест чи стежки безкрай
Без брами зупиняє коло тайн.
І вірити: ще прийде час, коли ми —
І те, що мислю — збагнемо очима.

церкви" та "Міждержавна боротьба за митрополичу катедру на слов'янському сході Європи в 14-15 віках" (проф. І. Власовський).

Крім того у журналі дуже добре поставлено відділ хроніки та церковного життя. Приємно рисою журналу є повна відсутність полеміки з різними відламками української православної церкви та інших церков. Очевидно редакція журналу переважно, що лише власними здобутками можна перемогти противника, а не полемікою, тому право сперечатись і очорнювати лишає своїм противникам.

Журнал видається вже другий рік (разом вийшло 24 числа). Замовляти:

*St. Nicholas Ukr. Orthodox Monastery,
Grimsby-Beach, Ont., Canada.*

"ЛОГОС", богословський квартальник кн. 4 (жовтень-грудень 1950 р.), редактують і видають оо. Редемптористи, Ватерфорд, Онт., Канада.

Це число, як і попередні заслуговує уваги католицького читача своєю солідністю, науковістю статей, солідністю рецензій та великою хронікою.

З статей заслуговують на більшу увагу: † Андрій — "За єдність св. віри, церкви і нації", ВПреосв. Кир Й. Сліпий — "Догматика вселенської церкви", о. д-р М. Комар — "Подружнє право сх. церкви" та інші.

Квартальник дуже добре оформленій, має гарний друк, взагалі технічний бік цього видання може бути зразком для всіх інших видань. Замовляти:

*St. Mary's Seminary, Box 105,
Waterford, Ont., Canada.*

"САМОСТІЙНА УКРАЇНА" — орган державницької думки. Число 3 (38) за місяць березень 1951 р. Видає Видавництво "Самостійна Україна", Чікаго, ЗДА. Редактує: редакційна колегія. Сторінок 32 великого формату. Ціна \$ 0.30 (тридцять центів). Адреса журналу:

*The Independent Ukraine — 9421 Burnside Ave,
Chicago 19, Illinois — U.S.A.*

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА КИРИЛОВИЧА ВИННИЧЕНКА

6. березня 1951 року в Мужені (Франція) помер один з найбільших наших письменників і діячів доби національної революції Володимир Кирилович Винниченко.

Володимир Винниченко народився 27 липня 1880 року в бідняцькій селянській родині на Херсонщині. Вищу освіту здобув у Київському Університеті св. Володимира, ще в стінах якого він приступає до активної підпільної боротьби проти "російського царя", як національного і соціального поневолювача української нації.

З початком революції 1917 року Володимир Винниченко стає на чолі визвольного руху, він був ініціатором і автором 4-х Універсалів, він був головою першого уряду нової української держави, а пізніше головою Директорії УНР.

Крім своєї революційної та державної діяльності, Володимир Винниченко був великим письменником, справжнім корифеєм нової української літератури. Саме він вивів нашу літературу на широкий шлях світового розвитку. Винниченкові твори перекладалися на багатьох чужих мов, його п'єси виставлялися на багатьох європейських сценах, а деякі стали темами чужих фільмів. Вся нова українська література може завдячувати свій буйний розвиток Винниченкові.

Можна не погоджуватись з Винниченковими соціально-політичними поглядами, можна (а часом і треба) заперечувати його політичну тактику, але не вивчати й не цінити його як великого письменника, українського патріота, людину чесну з собою, з своїм народом і з своєю добою, людину, яка ніколи не керувалася власними амбіціями, — значить бути справді засліпленим фанатиком і робити шкоду українській культурі і визвольній справі.

Володимир Винниченко лишив нестертій слід в українській культурі і державному відродженні і заперечити це не вдається ні кому.

В наступному числі ми містимо статтю В. Ревуцького "Винниченкова драматургічна спадщина", яка з технічних причин не могла була піти до цього числа.

В дальших числах подамо інші статті про Винниченкову творчість.

ОПЕРА "БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ"

29. січня ц. р. в Київському оперовому академічному театрі ім. Т. Шевченка відбулася перша вистава опери "Богдан Хмельницький". Лібрето опери написали Ванда Василевська та Олександер Корнійчук, а музику одеський композитор проф. Костянтин Данкевич.

Опера має чотири дії. В першій дії показано підготову до боротьби з Польщею, яка гнобила українські землі. Дія відбувається на Запоріжжі. Величні співи козаків на Січі. В цій дії виступають майбутні українські полководці Максим Кривоніс та Богун.

В другій дії — підготовка до бою. Ця дія характерна байдорістю, бойовою музикою та похідними піснями.

Третя дія — резиденція гетьмана Богдана в Києві. Тут виступає назверх зрада Лизогуба, розкриття її і перемога Хмельницького.

М. Орест

**

По довгому дні, що скнів у безщасті,
Над парком, над валом дерев німих,
Місяць постав — і тіні сітчасті
Лягли на світлючий, примарний моріг.

Місяць — його іменують у пісні
Князем — обперся на хмару бліду
І, в світі один, споглядає пізню,
Бідну, некняжу мою самоту.

Ці всі дії свідчать про український характер опери, дають прекрасні картини нашої героїчної історії, вони виробляють у слухача опери віру в неможливість нашого народу. Можна справді дивуватись, як в умовах російської комуністичної окупації вдалося створити таку високомистецьку й патріотичну українську оперу та ще й легально виставляти її в столиці України. Але всі ці сумніви розвиваються, коли слухач прослухає четверту дію, яка характерна найбільшою грандіозністю і величиністю. Четверта дія відбувається в Переяславі. На площу з усіх боків сходиться святково зодягнений народ. На сцені чудові декорації, багаті одяги, і — цитуємо за комуністичними звітодавцями, — "всі погляди звернені на північ, звідки мають прибути московські послі. Послів російського народу зустрічають дзвоном, гарматним салютом, урочистими співами, прославляють союз Москви й Києва. Козаки зі співом починають танцювати і ціла сцена перетворюється у велике всенародне свято."

Ta це ще не все. Остаточно розкриває всі карти російсько-комуністичної пропаганди в сучасному українському мистецтві й літературі фінал опери, у якому головний герой її, Богдан Хмельницький, співає до всього народу такої "високо-ідейної" пісеньки:

"Прийшла віддавна ждана днина!
Возвеселися славна, о маті Україно!

Братам-народам слава!

Вічно разом Київ — Москва золотоглава!"

Оце і все! "Навікі вмісте!", а самостійної "не било, нет і не буде!" I от ради цих двох-трьох пропагандивних моментів, які найгрубіше фальшують історію, російські можновладці дають дозвіл створити найкращу українську оперу, зробити в Києві найбагатшу оперову виставу, яка будьколи була на сцені Київського оперового театру.

Росіяни вміють, коли це їм треба, переробляти опери (та й чи тільки опери?), себто, кажучи делікатно, виставляти їх в іншій редакції. Нема нічого легшого, як надати іншої редакції цій опері: замість зустрічі московських послів, повернути всі погляди на захід (на Київ) відки до Переяслава йде Великий Богдан і фінальну арію дати представникам молодих, їх "партизантові і промовцеві", як каже "Історія Русов", генеральному осовулові Богунові, який проспіває знамениті історичні слова свої: "В народі московському панує найнеключимое рабство і невільництво у найвищій мірі і що у них, крім Божого і царського, нічого нема власного і бути не може, і люди, на їх думку, роджені на світ ніби для того, щоб нічого в ньому не мати, а тільки бути рабами (як бачимо світлий розум Богуна вже тоді пізнав соціалістичну

російську істоту!). ...Коротко сказати, з'єднатися з таким неключим народом є теж, що скочити з вогню в полум'я".

Коли ці слова не переконають слухачів, то після того можна дати ще слово проповіді черкаському Федорові Гурському, який на Переяславській Раді заявив таке: "Московські дари є всі в рогожах, то неминуче і народ, живучи з ними, доведений буде до такої бідності, що убереться він у рогожі і під рогожі. І ці висновки є вірні і перевищають всіх оракулів у світі" ("Історія Русов").

Ми певні, що ці слова викличуть величезне захоплення козаків на сцені і слухачів у залі. Коли б ще й після цього знайшлася якась невіра і сиділа б спокійно, то для неї треба було б ще зацитувати Шевченка і тоді найпідліше російське гасло "навікі вместе" могло б мати місце лише в божевільнях, де скоро й перебуватимуть його ноги.

Так чи інакше, опера "Богдан Хмельницький" — велике досягнення української музики і сцени. Не дивлячись на грубе фальшування історії, яке легко можна буде усунути, публіка сприйняла прем'єру її із справжнім ентузіазмом. Авторам опери, особливо композиторові К. Данкевичу, влаштовано справжню овацию.

Ставив оперу нар. артист УРСР, лавреат Сталінської премії М. Стефанович. Диригент В. Пірадов. У головних ролях виступали М. Гришко (Б. Хмельницький), М. Литвиненко - Вольгемут (Варвара), З. Гайдай (Гелена), І. Паторжинський (дядь Гаврило), Б. Гміря (Максим Кривоніс), В. Борищенко (полковник Богун) та інші визначні артисти.

П. П.

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ЗБІРКА

Відомий бібліограф Юрій Меженко вже понад 40 років збирає матеріали про життя і творчість Т. Шевченка. В його збірці уже є коло 10 тисяч творів (книги, журнальні та газетні статті), портретів, картин, автографів тощо.

В цій збірці є переклади Шевченкових творів майже на всі мови світу.

Збірка зберегається... в Ленінграді. Мабуть в Україні нема місця на неї.

ЧЕРГОВА ДЕКАДА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В МОСКВІ

Влітку цього року в Москві має відбутися чергова декада українського мистецтва. Ці "декади" влаштовують з метою пропаганди "єдності народів ССР", а з другого боку з метою підкреслити, що Москва є не лише політичним центром, а й центром культури і жодна культура не буде призначана ніким, поки її не апробує Москва. Одним словом, треба переконати світ, що "всі шляхи ведуть до Москви".

До декади вже готовиться вся Україна. Київський оперовий театр ім. Шевченка покаже в цьому році крім "Запорожця за Дунаєм" нові українські опери: "Богдан Хмельницький" Костя Данкевича, та "Від щирого серця" (з життя колгоспників на Алтаї) Г. Жуковського.

З визначних артистів співатимуть М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинський та Зоя Гайдай.

Після Москви опера переїде на гастролі до Ленінграду.

КОМПОЗИТОР ДАВИДОВСЬКИЙ ТАКОЖ УДОСТОІВСЯ...

З усіх українських композиторів найбільших утисків від советської влади й партії зазнав Григорій Митрофанович Давидовський — автор багатьох пісень, головно обробки народніх творів, в т. ч. і відомих на весь світ "Кобза" і "Бандура".

Був час, коли не тільки виконувати твори Г. Давидовського було заборонено, а й навіть жити йому в Україні не дозволяли.

В пресі писалося, що Давидовський ніякий композитор, що він дилетант від музики, а його "Кобза" та "Бандура" можуть "лоскати лише нерви петлюрівських недобитків..." В ті часи композитор жив у Ростові над Доном і там вряди-годи якийсь робітничий хор зважувався проспівати його твір. Там же в Ростові Давидовський час од часу і видавав свої твори здебільша власним коштом.

"Популярність" Давидовського пішла так далеко, що в газетах появлялись заголовки: "Розпеченим залізом випекти давидовщину з радянської музики!"

Але все тече, все минає... І справді, незагнені шляхи ленінсько-сталінської тактики в Україні: 3. 2. 1951 р. указом президії Верх. Ради УРСР за підписом Гречухи і Нижника Давидовському присвоєно звання "заслуженого артиста УРСР" — себе найбільша нагорода, яку дозволено давати Україні. В ухвалі зазначено: "За видатні заслуги в області театрального мистецтва, у зв'язку з 85-річчям з дня народження, присвоїти почесне звання заслуженого артиста Української РСР композитору-диригенту Давидовському Григорію Митрофановичу".

Г. Давидовський нар. в 1866 році, тепер (по війні) перебуває в Полтаві. Зацікавленість особою Давидовського з'явилася в роки війни, коли німецька петля вже висіла над головою Сталіна і його поплечників.

З ЖИТТЯ ОРГАНІЗАЦІЙ

РОЗВИТОК ПРАЦІ СУЖЕРО

Недавно створена всеканадійська протисоветська організація СУЖЕРО (Союз Українців-жертв Російсько-комуністичного Режиму) за останній час поширила засяг своєї діяльності. Організація збагатилася новими відділами (в Саскатуні і Ванкувері), а крім того в стадії організації є ще декілька відділів у провінції Онтаріо.

СУЖЕРО — за мету своєї роботи ставить мобілізацію всіх колишніх підсоветських українців на освідомлення українського й чужинецького загалу про російсько-більшевицькі злочини в Україні та ставить лише одне завдання: поборювати комунізм і тримати своє членство у духовому зв'язку з поневоленою Україною. Виходячи з цієї засади, СУЖЕРО, у, відміну від інших організацій, не творить навколо себе жіночих чи юнацьких відділів, приймаючи молодь і жінок від 18 років у своє членство на загальних підставах.

Недавно в Торонті відбулася нарада Організаційного Комітету СУЖЕРО разом з активом, на якій вирішено цілий ряд важливих ухвал. Зокрема ухвалено звернутись до централі КУК-у з проханням про прийняття СУЖЕРО у склад КУК-у, а також намічено дату Всеукраїнського З'їзду СУЖЕ

РО (на 15, 16 і 17 червня ц. р.). З'їзд відбудеться в Торонті і крім організаційних справ має на меті активізувати протикомуністичний рух у Канаді. В роботі З'їзду приймуть участь інші українські організації та представники поневолених Москвою народів.

І. С.

ПРАЦЯ ОДУМ-у В КАНАДІ

ОДУМ (Організація Демократичної Української Молоді), який за зразком ЗДА створений у Канаді, поширює свою працю. Значно збільшено членство, робляться заходи по створенню нових відділів.

Недавно Торонтонський відділ виставив п'есу "Отаман Пісня", яка пройшла з великим успіхом. П'еса йшла під режисурою Василя Шимка. С. П.

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ В ТОРОНТИ

Український театр під мистецьким керівництвом Гр. Ярошевича в квітні ц. р. дав дві нові вистави: "Трьома шляхами", драма з часів визвольної боротьби Мелешка, та оперету "Запорожець за Дунаєм".

Обидві вистави пройшли з великим мистецьким і метеріальним успіхом.

5 і 6 травня до Торонта приїздить театр В. Блавацького. Це вперше театр В. Блавацького виступає в Канаді. В залі православної громади театр двічі виставить п'есу В. Пристая "Прийшов інспектор".

ВІДПУСТ У СВЯТОМИКОЛАЇВСЬКОМУ МАНАСТИРІ В ГРИМСБІ

Як нас повідомляють, в Гримсбі, в скіті Св. Миколая, 20, 21 і 22 травня відбудеться відпуста. У неділю 20 травня о 10-й год. ранку відбудеться соборна Архиєрейська Служба Божа, а після неї — панахида за душу Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри. Участь у відправі беруть три єпископи і декілька священиків.

По обіді відбудеться академія, присвячена пам'яті Головного Отамана.

21 травня, понеділок, о 10-й год. ранку св. Літургія, увечері — Всенічна.

22 травня, вівторок, — храмове свято монастирської церкви, — св. Літургія — о 10-й год. ранку, а після Літургії — Молебінь і Акафист Св. Миколаєві.

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи

470 College St. W., RA 3942

- ВІДНОВІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ!
- ПРИЄДНАЙТЕ НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА!
- ДАЙТЕ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД!

ЦЯ КНИГА ДЛЯ ВАС, ВАШИХ ДІТЕЙ І ВНУКІВ!

ВЕЛИКА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

це найкращий дарунок на Уродини, Імянини, Вінчання і на всякі інші нагоди та Несподіванки.

Вона є найбільша і найновіша Історія Українського Народу, обіймає події від найдавніших часів аж до 1948 року.

Опрацювали її проф. д-р І. Крипякевич, ред. М. Голубець, а доповнив до 1948 р. проф. д-р Д. Дорошенко. Праисторію доповнив проф. д-р Я. Пастернак.

Дійсна величина книги $7 \times 10 \times 2\frac{1}{2}$ цалів. 1000 сторін друку і 600 ілюстрацій.

Ціна тільки \$ 12.00

ПОЯСНЕННЯ:

1. В Канаді висилаємо книгу по отриманні належності або за післяплатою на пошті (С.О.Д.) \$ 12.00.
2. Зі З'єдинених Держав Америки належить висилати \$ 12.00 в порученім листі або банковим чеком, бо за післяплатою книжок до ЗДА висилати не можна.
3. З Англії належить висилати замовлення і належність за ВІУ ф. 4-0-0 до Українського Бюро або до Української Книгарні СУБ-у в Лондоні.
4. З Австралії просимо висилати замовлення разом з поштовим "моніордером" на ф. 4-0-0 прямо на нашу адресу.
5. З інших країн замовлення і готовку \$ 12.00 або чек належить висилати прямо на нашу адресу.

УВАГА

Продовжуємо важливість чеків, що були долучені до Великої Історії України в 1950 році, до 31 грудня 1951 року.

В-во I. Тиктора

Адреса:

IWAN TYKTOR, Publisher
Box 3597, Station B., Winnipeg Man., Canada.

УВАГА!

УВАГА!

МАЄМО НА СКЛАДІ ТАКІ ДИТЯЧІ

ВИДАННЯ:

1. "ДВІ КАЗОЧКИ" (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. "ЛИСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНІ-БРАТ" (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
3. "ІВАСИК-ТЕЛЕСИК", народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 15 центів.
4. "ІВАСИК-ДУРНИК", народна казка, з малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16. Ціна — 15 центів.
5. А. Коломиець, "КАЗКИ". Легкочитані казки, виховного змісту, ціна — 20 центів.

Замовляти:

NOWI DNI

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.
Книгарням і кольпортерам опуст.

НАЙ ВІДЖИВНІШІЙ
СТРАВНІШІЙ
ДЕШЕВШІЙ ХАРЧ,
ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

Молоко і молочні перетвори.

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

Rogers Dairy Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.
Phone: JU 7193.

Замовляйте книжки

М. Гоголь — Сорочинський ярмарок	0.30
П. Горотак — Дияволічні параболи	0.40
П. Волиняк — Земля кличе	0.25
П. Волиняк — Під Кизгуртом	0.20
П. Волиняк — Кубань — земля українська, козача	0.40
А. Кащенко — Під Корсунем	0.60
О. Ган — Трагедія Хвильового	0.75
А. Кащенко — Славні побратими	0.25
Яр Славутич — Правдоносці	1.00
Яр Славутич — Спрага	0.75
Літаври чч. 1, 2, 3 і 4/5 (разом)	1.00
Є. Онацький — Основи суспільного ладу	0.25
Данський — Хочу жити	0.90
Чайковський — Козацька помста	0.40
Ф. Дудко — Війна	0.65
А. Кащенко — Зруйноване гніздо	0.65
Читанка для 5-ої класи народніх шкіл	1.00
В. Стефаник — Вибране	0.35
М. Івченко — Напоєні дні	0.30
О. Стороженко — Оповідання	0.35
А. Коломиєць — Казки	0.25
О. Сацюк — Смертоносці	0.75

При замовленні на \$ 10.00 і вище — опуст 25%.
Замовлення й гроші слати:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont. Canada.

Новина!

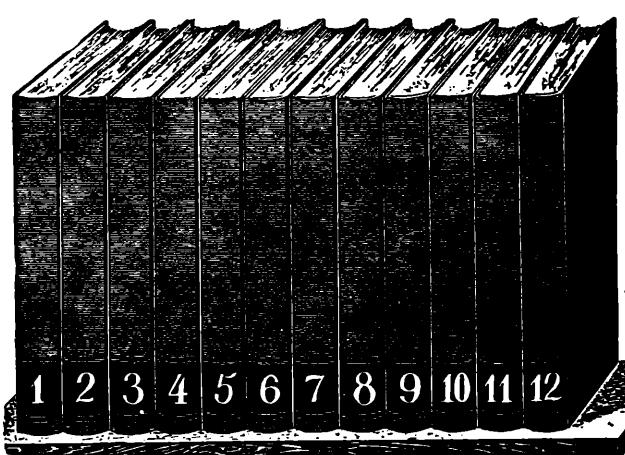
Новина!

"ПЛАН ДО ДВОРУ"

Новий твір Т. Осьмачки, 184 сторінки, коштує лише \$ 1.25

Замовлення слати:

Ukrainian Branch No. 360
Canadian Legion B. E. S. L.
326 Queen Str. W.
Toronto, Ont. Canada.

Таку Бібліотеку видає для Вас
"КЛЮБ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ"
що оснований у Канаді під патронатом визначних
українських діячів.

За діяльність Клюбу відповідає видавець ІВАН ТИКТОР.
ДРУКУЄМО: Твори сучасних українських письменників і публіцистів, кращі твори з давнішого нашого письменства, переклади вартісніших творів чужої літератури, публікації про визвольну боротьбу українського народу в українській і чужих мовах.

РІЧНО БУДЕ НАДРУКОВАНО 1680 СТОРІН.
ЦЕ є 8-12 КНИЖОК.

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК У КАНАДІ І ЗДА \$9.50
в Британії й Австралії 4-0-0, в інших країнах \$10.00

Незаможні можуть сплачувати ратами.
Передплатник стає одночасно ПРИЯТЕЛЕМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ і отримує відповідну виказку.
В сучасну пору тільки на чужині можемо вільно поширювати українське національне друковане слово, тому українці підтримують діяльність Клюбу Приятелів Української Книжки, однокої того рода української установи, бо розуміють її wagу для української національної культури.

UKRAINIAN BOOK CLUB.
834½ Main Street.
Winnipeg, Man., Canada.

ДО Клюбу Приятелів Української Книжки
Вінніпег, Канада.

Приступаю до Клюбу Приятелів Української Книжки і видачу на передплату 12 книжок (разом 1680 сторін друку) \$9.50 на рік (\$5.00 на піврік).

Моя адреса: ♦

Дата:

(Виповніть і разом з передплатою вислати до нас).

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЗЧИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних й газових кухонь (Мофет стов), холодильників, пральних машин, машин до чищення підлог та килимів, радіоприймачів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіони та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНІХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS STR. W. TORONTO, ONT.

— Телефон: WA 9228

3

ДОБРІ ПРИЧИНИ, чому Ви повинні купувати у
TORONTO FAMILY CLOTHIERS

514 QUEEN ST. W. — Tel. AD. 2415.

1. КУПНО НА КРЕДИТ

2. ВИПЛАТА БЕЗ ВІДСОТКІВ

3. ЗАДОВІЛЬНІ ТОВАРИ, АБО ЗВОРОТ ГРОШЕЙ.

- чоловічі вбрання роблені до міри
- штани готові і до міри
- шкіряні жакети
- хлоп'ячі вбрання
- чоловічі готові вбрання

- жіночі плащі
- жіночі одяги
- суконки
- спіднички і блюзки
- жіноча білизна
- плащі для дівчат

ПОСТИЛЬНІ РЕЧІ — САТИНОВІ ПОКРИВАЛА НА ЛІЖКА

Будете в нас почуватись як вдома, — ми говоримо Вашою мовою!

D. KACHUCK — власник

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio & Furniture Co.

ВЛАСНИК: ЛЕВ ДОПТА

Маємо великий вибір меблів, радіоприйма чів, електричних та газових кухонь, холодильників, пральних машин та інших господарчих речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ ОБСЛУГУ.

Наша адреса: 1529 Dupont St. Toronto, Ont.

Телефон: LL 0175